Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 176 (10773) | 1978 чылдың июль 29, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

БЕДИТКЕН ХҮЛЭЭЛГЕНИ КҮҮСЕТКЕН

ДОНДА-РОСТОВ. Күрүнеге тараа садар талазы-биле бедиткен социалистиг хүлээлгелериниң күүсеткениниң дугайын область бир-ле дугаар Песчанокоп районнуң тараажылары—социалистиг чарыштың эгелекчилери рапорттааннар. Күрүне шыгжамырынче 126 муң тонна тарааны, пландан барык 11 муң тонна хөйнү урган. Дужааган тараның тозан хуузу кызыл-тастың чаагай болгаш эң үнелиг сорттарынга хамааржыр.

СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунуң шиитпирлеринге харыы ыылдыр районнуң көдээ ишчилери дүжүт ажаалдазын он ажыл хүнүнде организастыг доосканн. Ипатовчуларның аргазы-биле 48 комплекстер бедик бүдүрүкчүлүг, шынарлыг ажылдаан, 82 муң гектар шелдүң бир гадан-на ортумаа-биле 31 центнер тараны алган. (СЭТА).

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

ПАРТИЯНЫҢ ШИИТПИРЛЕРИН КҮҮСЕДИР БИС

СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның Чиргине секретары эш Л. И. Брежневтиң аңаа илеткелин коммунистер, чурттуң бүгү көдээ ажыл-ишчилери бирги чергениң чугула ужур-дузалыг соругазы кылдыр хүлээп алган. Партияның область болгаш край комитетториниң өртүп турар пленумаларында ол чугула документилерни изиг сонуургал-биле чугаалажып турар.

Ставропольдуң тараажылары планда көрдүнгениндеи чартык миллион тонна хөй болгаш мурнундагы хүлээлгелеривде көрдүнгениндеи дыка хөй — 2 миллион 300 муң тонна тарааны бо чылын күрүнеге садарын шиитпирээн. Ол чаа бедик хүлээлгелерни партияның Ставрополь крайкомунуң пленумунга чарлаан. СЭКП крайкомунуң бирги секретары М. С. Горбачев болгаш санал бергеннер СЭКП ТК-ның март (1965 чыл) Пленумунуң соонда партияның мерген угаанныг болгаш ханы уткалыг аграр политиказының ачызында крайның көдээ черлеринге чер ажылының культуразы, малдың болгаш куштың продуктулуунуң дыка бедөөнин онзалап демдеглээн. Дүжүт ажаан алышкынынга болгаш мал чеминиң белеткелинге механизастаан улуг комплекстерни ажыглаары дээш чарыштың эгелекчилери инатовчу тараажылар болган. Оларның эгелэшкини ам бүгү чуртта нептерээн.

Крайның көдээ ажыл-агыйының хогжүлдезинде чедиишкиннерни болур-чогуур-биле үнелеп көргеш, коммунистер курлавырлар дутаныр чугаалап, тарааны, эштги, сүттү өске-даа продукцияны бүдүрериң улам өстүрериңге шаптыктап турар четпестерни илереткеннер.

* * *

СЭКП-ниң Курск обкомунуң бирги секретары А. Ф. Гудков партия обкомунуң пленумунга бодунуң илеткелин болгаш аңаа санал бергеннер боттарының чугааларын көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидериниң, чер болгаш мал ажылын улам ыцай көдүрериниң айтырыгларынга, курлавырларны ажыглаарынга тураскаатканн. Кол культураларның биозөө — чигир свёклазының дүжүт-күрүн бедидеринче область кошкак кичээнгей салып турарын демдеглээн. Ооң түнелинде күрүнете ооң дазылдарын садарының планнары чылдыр-на күүсеттинмейн келген. Малдың продуктулуу оожум өзүп турар, область дыка хөй ажыл-агыйлар каражалыг болуп артышаан.

* * *

СЭКП-ниң область комитетториниң пленумнары Ижевскиге, Кировка, Орджоникидзеге, Петрозаводскиге, Якутскиге, Калининградка болгаш өске-даа хорайларга база болган. Оларның киржиҥчилери СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң шиитпирлерин өөрүн долу чүүлдүг деп көрген болгаш коммунистер кол кичээнгейин шиитпирлеттинмээн айтырыгларже мөөгнээн, көдээ ажыл-агыйны улам ыцай көдүрер талазы-биле партияның салган соругаларын күүседир дээрзин партия Төп Комитединге, эш Л. И. Брежневке бүзүреткен.

ПРАКТИКА-БИЛЕ ХОЛБАШТЫРБЫШААН

Идеологтуг салдар чедириниң бүгү күжүн калбаа-биле ажыглавышаан, чурттуң партия организациялары, СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунуң шиитпирлериниң, «ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйын улам ыцай хогжүдер дугайында» эш Л. И. Брежневтиң илеткелин пропагандалап турар.

СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң дугайында беседаларны Ленинградтың пропагандистери хову турлагларында болгаш мал ажылының фермаларында кылып турар. Аңаа эки ажылдыг тараажыларның болгаш малчынарның дуржулгазын дыңнакчыларга олар таныштырып турар. Хаа солунарның тускай үндүрүлгелери болгаш «Молния-лар» күш-ажылдың мурнакчы аргаларының дугайын чугаалап берип турар. Партияның аграр политиказын, көдээниң ажыл-ишчилериниң чедиишкиннерин пропагандалаарынга Ленинград области ажылдап турар студентилер отрядтарының дайынчылары идепкейлиг киржи берген. Дээди өөредилге черлериниң агитбригадаларының маршруттары эң ырак дээн суурларже болгаш көдээ черлерже шөйлү берген.

* * *

Партияның Калинин обкому көдээже хөй бөлүк пропагандистерни чоруткан. СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң түнелдериниң дугайын бригадаларга болгаш фермаларга чугаалавышаан, олар үк материалды колхозтарның болгаш совхозтарның практиктиг ажыл-херектери база соругалары-биле сырый холбаштырып чоруурлар.

Пропагандистерниң арызында —партия болгаш совет харыысалгалыг ажылдакчылар, областың көдээ ажыл-агый организацияларының болгаш албан черлериниң кол специалистери, дээди өөредилге черлериниң болгаш эртем-шинчилел институттарының эртемденнери бар.

ЧИДИРИГ ЧОККА АЖЫЛДААР

Москвага Бүгү-эвилел чөвүлел хуралы болуп, материалдыг-чиг-эт болгаш одалга-энергетика курлавырларын чөп база камналгалыг ажыглаарының талазы-биле профэвилел болгаш ажыл-агый организацияларының ажылын чугаалашкан.

Чөвүлел хуралды ВЦСПС-тиң даргазы А. И. Шибаев ажыткан, ВЦСПС-тиң секретары И. М. Владыченко биле ССРЭ-ниң Күрхандырылгазының даргазының бирги оралакчызы В. Н. Ксинтарис олар илеткелдер кылган.

Эртемниг чедиишкиннерин, чаа техниканы болгаш технологияны иептередирин дүргедедириниң, олче эртем-техниктиг хөй-ниитини, чогаадыкчыларны болгаш чаартыкчыларны хандыкшыдарының, өүгү участоктарга ажылдың шынарын бедидериниң айтырыгларынче чөвүлел хурал онза кичээнгейин салган. Чиг-этти, материалдарны болгаш одалга-энергетика курлавырларын ажыглаарының ажыктыг болгурунга хамаарыштыр ВЦСПС-тиң, ВЛКСМ-тиң болгаш ССРЭ-ниң Күрхандырылгазының эртирип турары Бүгү-эвилел хөй-ниити көрүлдезиниң ужур-дузалын онзалап демдеглээн.

Көрүлдениң киржиҥчилери беш чылдың ийи чылының дугуузунда 8 миллион чыгам саналдарны киргген, оларны боттандырганының ачызында 3 ажыг миллион тонна металлды, 19 миллиард киловатт-шак электроэнергиниы, 3,5 миллион кубометр ыяш материалдарны болгаш үнелиг өске-даа материалдарны камнап алган. Ол чорук камнап алдынган чиг-эттен болгаш материалдардан пландан ажыр 1,5 миллиард рубльдин продукциязын, ооң иштинде 330 миллион рубльге улустуң хереглел барааннарын алыр арганы берген. (СЭТА).

ПЛЕНУМНУҢ МАТЕРИАЛДАРЫН — МАССАҒА

СЭКП Төп Комитединиң июль (1978 чыл) Пленумунуң салган соругаларын ажылчы чоннар хандыр билген, ооң-биле чеҥсеглеҥген турзун дээш республиканың партия организациялары «ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйын улам ыцай хогжүдериниң дугайында» СЭКП ТК-ның Чиргине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелин, ТК-ның ол Пленумунуң доктаалын тайылбырлап, пропагандалаар ажылды бүгү черлерде улам күштелдирип турар.

Ол чугула ажылды чорударынга партия, совет, профэвилел болгаш ажыл-агый органнарының харыысалгалыг ажылдакчылары, хөй санныг лекторлар, илеткелчилер, агитаторлар болгаш политинформаторлар хаара туттунган. Олар июль Пленумунуң шиитпирлериниң, партияның ленинчи аграр политиказының дугайында политиктиг лекцияларны, илеткелдерни, беседаларны калбаа-биле чоруткулаан, ол бүгүнү практиктиг соругалар-биле хандыр холбаштыр пропагандалап турар.

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК

Партияның Барыын-Хемчик райкому ТК-ның Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң илеткелин, ол Пленумунуң доктаалын чоннуң кижи бүрүзүнге чедир таныдырлап, пропагандалаар ажылга бүгү партийжи активти, культура чыдыышкын албан черлериниң ажылдакчыларын бүрүн хаара туткан. Пленум эрткен соон дарый совхозтарга, район төвүнде чамдык организацияларга болгаш Ак-Довуракты тудугларынга, бүдүрүлгелериңге болгулаан хуралдарга, митингилерге ажылчы чоннар ленинчи аграр политиканы боттандырар талазы-биле партияның, ооң Төп Комитединиң ажыл-чорудулгазын, эш Л. И. Брежневтиң илеткелин, ТК-ның Пленумунуң доктаалын бүрүн чүүлдүгүнмүшаан, ону ажыл-хереккe дайынчы программа кылдыр хүлээп алгаш, күүседип киріптеринче долу шиитпирлиин илергейлеп турган.

Бо хүннерге чедир райкомнуң илеткелчилер бөлүүнүң болгаш «Билиг» ниитилелиниң кежигүннери 50 ажыг кижи 86 кезек черге Пленумнуң материалдарының дугайында лекция, беседаларны кылган. Оларга үш муң хире кижи киришкен. Оон ангыда хойжу бригадаларга, сүт-баараан фермаларынга, хову турлагларынга бо чылдың бирги чартыының түнелдерин сайгарып, чугаалашкан хуралдарга Пленумнуң материалдарын ажыл-ишчилер боттарының ажыл-херектери-биле сырый холбаштырып таныштыканнар.

Пленумнуң салган соругаларын чер-черге пропагандаалары-биле холбашкан политиктиг ажылды СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң харыысалгалыг ажылдакчылары болгаш ажыл-агыйлар удуртукчулары баштап, чоп мөрнунга илеткелдерни кылып турар. Чяжээ, СЭКП райкомунуң бирги секретары Ш. Күүлар Улуг-Акта малчынарга, а ийнги секретары В. Стариков № 741 КМК-ның коллективинге, а районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы В. Чадамба «Дөн-Терезин» совхозтуң ажыл-ишчилериңе Пленумнуң шиитпирлериниң ленинчи аграр политиканың дугайында лекциларны районнуң болгаш күш-ажылчы коллективтериниң мурнунда практиктиг соругалар-биле холбаштырып кылган.

Партия организациялары бо чугула ажыл-хереккe агитквартираларны, культура албан черлериниң ажылдакчыларын база идепкейлиг киріштірип турар.

Чоннуң чурттан турар черинің айны-биле Пленумнуң материалдарын өөренип, таныжарын агитквартираларда организастаан. Культура бажыңнары болгаш клубтар маная холбашкан ажылдарны база чорудуп турар. Малчынарны, тараажыларны хандырар комплекстиг агитбригадада тускай лекторну быжыглаан. Чонга кино, концерт көргүзериңден аңгыда, ол агитбригада лекция, беседаларны чорудуп турар.

Пленумнуң материалдарын массага хандыр пропагандаалар талазы-биле ажыл районда күженишкиниг ургулчулевишаан.

ТЭЭЛИ

Бүгү чон-биле бир демей, Бай-Тайганың ажылчы чоннары СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң материалдарын ханы сонуургал база бедик идепкей-биле таныжып, өөренип турар. Ол чугула ажыл-херек партия организацияларының хүн бүрү кичээнгейниң төвүнде турар Амгы үеге чедир районнуң совхозтарынга болгаш бүдүрүлге, тудуг организацияларынга, албан черлеринге 33 лекция, беседаларны чоруткан, оларга 4000 ажыг кижи киришкен. Ол бүгүнү чорударынга бүгү партийжи активти болгаш лекторларны, илеткелчилерни, агитаторларны, политинформаторларны калбаа-биле киріштірип турар. «Мурнакчы», «Тээли» совхозтарның партия организациялары Пленумнуң материалдарын малчынарга, ховуда турлаглардың ажыл-ишчилериңе таныштырып, пропагандаалар ажылды улам күштелдирген, ону суурларда агитквартиралар дамчыштыр база калбартып турар.

Бай-Тайганың ажыл-ишчилери Пленумнуң шиитпирлерин бедик көдүрүүшкүн-биле таныштыпшаан, ниитиниң малынга чем белеткээрин хүнүнүң эң чугула соругазы кылдыр салган. СЭКП райкомунуң бюрозунга ажыл-агыларда бо чугула ажыл-херектиң байдалын сайгарып, чугаалашкан болгаш сөөлгү он хонуктуң түнелин үндүрген. Аңаа «Тээли» совхозту тиилекчи деп саналаан. Өске районнардан белеткээн сигенни катыска, совхоз июльдуң сөөлгү он хонуунга чедир 282 тонна сигенни, 13 тонна будук-бүрүнү белеткээн. Олаа совхозта Б. Сержи бригадирлаан хереөженнериниң сигеп белеткээр бригадазы 20 тонна мал чеми белеткээр планын 21 тонна чедиргеп.

Ниитиниң малынга чем белеткээринге бедик көргүзүглери дээш «Мурнакчы» совхозта Чамазы Семис-оолга удурткан сигенчи бригадага «Шын» солунуң Күш-ажылчы алдар тутуп чоокта чаа көдүрген болгай. Бо бригада 65 тонна сигеп белеткээр планын 76 тоннадан ажыргаш, ажылын ам-даа шудургу уламчылавышаан.

СЭКП райкомунуң секретарылары, бюро кежигүннери база совет, комсомол болгаш ажыл-агый органнарының харыысалгалыг ажылдакчылары, бүгү партийжи актив партияның ленинчи аграр политиказының, СЭКП Төп Комитединиң июль Пленумунуң салган соругаларының дугайында темаларга лекцияларны, беседаларны боттары кылбышаан, планныг даалгаларны күүседиринче ажыл-ишчилериниң күжүн мобилизастаар талазы-биле чер-черге организаакчы ажылды күштелдирип турар.

мал чеминиң белеткели — шалыпчы ФРОНТ!

СОРУКТУГ БИС

ССРЭ-ниң 50 чылы эттыг совхозта мал чеминиң белеткелиниң темпизе куду болуп, ол чугула кампанияже бүгү күштерни ам-даа бүрүү-биле мобилизаставайн турарының дугайын «Шынның» дүүнгү номеринде шүгүмчүлеп бижээн. Ам ооң кожазы—«Коммунизмниң херели» совхозта мал чеминиң белеткелин канчаар чорудуп турарын деңнештирип көрөлүцер. Кочетовчулар бо чылын ниитиниң малынга 2200 тонна сигенни, 1900 тонна сенажты белеткеп алыр план-онаалдалыг. СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң көдээ ажыл-агыйны улам ыцай хогжүдер дугайында шиитпирлеринге соорук киргеш, совхозтуң ажыл-ишчилери мал чеминиң белеткелин организастыг чорудуп турар.

Мал чеми белеткээринге доктаамал ажылдаар комплекстиг комсомолчу-аныяктар бригадазын бистиң совхозта тургускан. Ында дөрт косилканы, дөрт дырбааштыг, үш пресс-подборщикти болгаш өске-даа техниканы быжыглаан. Аныяктарның механизастаттынган бригадазын айлан баштап турар дагдыныкчы-коммунистер база бар.

Мал чеми белеткеп турар бистиң бригадавыста 30 ажыг кижини хаара туткан. Сигенчилер суурда бажыңнарынче чоруп турбас, ажылдап турар черинге турум чурттаар кылдыр таарыштырган. Ында майгыннар тургускаш, орун-дөжекти салгылаан. Дуржулгалыг повар Ооп Көкхыс оларга амдашыг аъш-чемни белеткеп берип турар. Аныяктарның дыштанып хостуг үезинде ойнаар хол бөмбүү, шыдыраа, хөгжүм херекселдери база бар. Ажыы-биле чугаалааргa, ажылдаарынга, чурттаарынга баңдал таарымчалыг, ынчангаш ажыл-иш үре-түүнелдиг болуп турар.

Комплекстиг бригада ам Өл-Арыг деп черде сиген белеткеп турар. Ол—совхозтуң кол сиген кезер шөлү. Элегес хемниң унунда арыг иштинде шык алаактарда сигенниң үнүжү багай эвес. Кескеп сиген курганнары билек-ле дөрт дырбааш-биле böле тырттырган, үш пресс-биле тырып боодалдаар. Оон ол сигенни дораан-на совхозтуң төп фермазынче сөөртүп чорудар. Ону сөөртүр машиналар, трактор тергелери четчир.

Комсомолчу-аныяктарның комплекстиг бригадазы 1620 тонна сигенни белеткээрин хүлээвген. Оон арткан сигенни хойжуларның тускай звенолары белеткээр. Бо хүннерге чедир аныяктар 405 тоннаны белеткээш, төп фермада аңнарып, сараатгаан. Сөөлгү он хонукта олар 150 тонна сигенни белеткээн, ааы хүнде 15 тоннадан кудулатпайн турар. Ажылдың темпизи шалыпкын.

Сигенни тырып боодалдаарында Сергей Оюн, Оюн Тыртык-оол болгаш Олег Оюн олар хүнде ниитиэн-биле 16 тоннаны пресстээр тургаш, курганнарга сиген четчир хүннерде 24 тонна чедирип турар. Трактористер: звено удуртукчузу Оюн Достан-оол, Владимир Оюн, Александр Оюн, Виктор Куулар база-ла сиген кестириниң нормазын доктаамал ажырын турар.

Кожавыс ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң хойжулары «Мал чемин совхоз белеткеп бээр чүве» дээш, бо чугула кампанияга киріштінейн турда, бистиң совхозтуң хойжу бүрүзү 10 тонна сигенни белеткеп алырын хүлээнгеш, Межегейниң шыгындан, хараган, чадаң ыяштар аразындан сигеп кезериниче эгелеп кирип турар. Бо ажылче бир дугаарында хойжу Ооржак Абтул киришкен. Ол дөрт кижи эвилелден алгаш, Межегей шыгындан хол кадыры-биле ийи хүн сигеп кескеш, онаалгалыг сигенин ам чүгле болер, сараатгаар кылдыр белеткээн. Өске-даа хойжулар мал чеминиң белеткелинге бо хүннерде тус-тус звено болуп алгаш киріштер.

Совхозтуң мал чеми белеткээр комплекстиг бригадазының ажылынга шаптыктап турар чамдык четпестер база бар. Сигеп кезер машиналарның бистери сына өөрге, ааы дөгей бистерни чидиндерде солуп алыр артык бистер чок. Ынчангаш ону кылын, ааы тыптының алгыжеге чедир агрегат ажылдавайн апаа турар ужурга таваржыр-дыр. Чаа бистер чок, шуптузу эрги. Оларны чай чок кадында чидиндиг, хөй үе-шакты хей эртирип турар. Оон ыцай, бир пресс-подборщиктиң баглаар аппарады эргижирээн, эштиле үрелир. Ол база ажылга саатты. Бо артык кезектерни «Сельхозтехниканың» Кызылда районнар аразының каттыжыышкыны бээр ужуруг. Чагыгны шагда-ла киргеп бис, а херектиг кезектер амдаа чок. Ол каттыжыышкының удуртукчулары - бистиң чагыывысты дарый хандырары эргежок чүгүл.

О. КОМБУЖАП,
мал чеми белеткээр комплекстиг бригаданың бригадири.

Темпини дүргедедир

РЕСПУБЛИКАНЫҢ РАЙОННАРЫНЫҢ МАЛ ЧЕМНЕРИН БЕЛЕТКЕП ТУРАРЫ (ИЮЛЬ 24-ТҮҢ МЕДЭЭЗИ-БИЛЕ)

Районнар	сиген		сенаж		Сиген далганы		будук-бүрү	
	планы тонна	күүсеткени	планы тонна	күүсеткени	планы тонна	күүсеткени	планы тонна	күүсеткени
Бай-Тайга	8600	348	700	—	—	—	400	89
Монгүн-Тайга	1700	270	—	—	—	—	—	—
Барыын-Хемчик	10500	245	1500	—	350	15	500	183
Өвүр	10000	847	450	—	—	—	300	44
Чөөн-Хемчик	21000	1383	7000	—	600	45	900	647
Улуг-Хем	22000	2457	6000	317	1000	120	1000	814
Таңды	18000	2411	12550	3949	2800	640	800	—
Бии-Хем	13500	1179	9000	—	1500	4	600	3
Тожу	8100	372	800	—	—	—	400	28
Каа-Хем	16000	1381	9000	—	1850	144	900	42
Тес-Хем	14000	639	2000	—	270	29	700	—
Эрзин	10000	339	600	—	200	—	600	78
Кызыл	11100	490	2400	—	130	—	900	—
Республика ниитизи-биле	164500	12388	52000	4266	8700	988	8000	1928

Бо медээдеп алырга, сиген белеткелиниң темпизи Улуг-Хем, Таңды, Чөөн-Хемчик, Каа-Хем болгаш Бии-Хем районнарда элээн дүргедээн илдеп-дир. Эрткен чеди хонук дургузунда бо айыткан районнарның ажыл-агыйларынга белеткээн сиген дыка немешкен. Ынчалзажок өске районнарга немелде өөлүде шоолуг эвес болган.

Сенаж Таңды биле Улуг-Хем районнарның ажыл-агыйларындан, өске районнарда ам-даа кирбээн. Болдунар аргаларлыг ажыл-агыйлар ону соңгаарладышкын чокка кылза чогуур.

Сиген далганын бүдүрер АВМ-нерлиг тос райондан бо хүнге чедир чедизи витаминиг сиген далганын кылын эгелээн. Ынчалзажок Таңды, Бии-Хем, Улуг-Хем районнардан өске черлерде витаминлиг далган бүдүрериниң темпизи куду болуп артышаан, ааы АВМ-нер долу күүгүү-биле ажылдавайн турар. Бо эң бедик шынарлыг чемни белеткээриниң депшилгедиг аргазын бүгү-ле ажыл-агыйлар ажыглаан турар ужурлуг. АВМ-нерни, ийи эзлчег-биле ажылдаткаш, аңаа ногаан масса бээрин үзүктелдирбезе чогуур. Сигени шоолуг эвес черлерге будук-бүрүү-даа витаминиг далган кылырынга ажыглап болур.

Ол ышкаш будук-бүрүнү мал чеминге белеткээри базала чер болганда массалыг эвес. Ооң планы чаа-ла 24 хуу четкен. Ону арбыдады белеткеп ап болурунуң аргазы ажыл-агый бүрүзүнде бар болгай. Олче кижилерни мобилизастаарын күштелдирер херек.

Малга чем белеткээриниң темпизин хүн бүрүде бедидер ужурлуг.

Убса хол шынаазында шык сигенин болгаш хыргыышты белеткээрн хайныышкынныг чорун турар. Специализастаттынган «Ак-Чыраа» совхозтуң механизастаттынган бригадазы бөдүүн чемнер белеткээрин организастыг эгелээн. Янды-бүрү сигенден болгаш хыргыыштан тырып боодалдаан 200 тонна ажыг чемни Өвүр районнуң ажыл-агыйларының фермаларынче чүдүрүп чоруткан.

Монгуш Чамыяңның звенозу сигенни бөлериндe болгаш тырып боодалдаарында эрес-шудургу ажылдап турар. Ол мергежилдиг механизатор болгунуң оглу Джамбулду трактор башкарарынга база өөредип алган.

Совхозтуң сигенчи звеноларының аразында социалистиг чарышка олар ийи он хонукта бирги черни эзлээн.

ЧУРУКТА: Чамыяң адашкылар.

В. КЛЕЙМЕНЫХТЫҢ фотозу.

БИР ДЕМНИГ

Мал ажылының мурнакчыларының чөвүлел хуралының киржикчилериниң республиканың бүгү малчыннарынга кыйгырыын Чөөн-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажыл-ишчилери бедик көдүрлүүшкүнүг танышкаш, ону изии-биле деткивишаан, ниитиниң малынга чем баазазын тургузарынга идепкейлиг киржирин шиитпирлээн.

Совхоз ниитиниң малынга 2300 тонна сиген, 250 тонна будук-бүрүнү белеткээр. Ол харыысалгалыг соруганы күүседири-биле совхоз дирекциязы, партком, профэвилелдин ажылчын, комсомол комитеттери, көдээ Советтер күүскомнары, салбырлар бүгү күштү мобилизастаар талазы-биле организастыг ажылдарны чорудуп турар. Сиген кезилдезинде, будук-бүрү чыылдазында 170 ажыг кижи, ооң иштинде хол кадыырлыг 47 кижи, хөй санныг тракторлар, автомашиналар, көдээ ажылагый техниказы хаара туттунган.

Алаштын, Актын, Хемчиктиң делгем шынааларында, арыгларында, алаактарында, шөлдеринде ажыл-иш хайныыкан.

Демниг күш улуг үүлени бүдүрер. Ажыл-агыйның шөлдеринде ногаан сараатгар хүнүн-не немежип, будук-бүрү сөөрткен тергелиг тракторлар, автомашиналар кыштагларже чоруп турар. Организастыг ажыллын, демниг күштүн ачызында ам бөзин 282 тонна сигенни белеткеп, ооң иштинде 130 тоннаны пресстээн. Оон ангыда 115 тонна будук-бүрүнү кыштагларда чедиргеп. Будук-бүрү белеткелинде аныяктар болгаш хөрөөженнер идепкейлиг киржип турар. Алдан-Маадыр салбырында (эргелекчизи О. Чучун) сиген кезилдези организастыг эгелээн. Ында 160 ажыг тонна сигенни, Бора-Тайга салбырының ишчилери 70 тонна сигенни белеткээн. Ак-Даш салбырында будук-бүрү белеткелинче 50 ажыг кижини мобилизастаан, олар 74 тонна бүрү чемнерни белеткеп, онаалдазын ажыр күүсеткен. Будук-бүрү белеткелин ам-даа ургулчулевишаан.

Бүрзе Ондарга удурткан дөрт кижи составтыг суттатчы звено 78 га люцерна шөлүнге суттарылганы каш улаа чоруткаш, гектар бүрүзүнден 30 центнер дүжүт алырын хүлээнген. Суттатчы звено сөзүн эзлеп, участогунуң дүжүдүн багай эвес өстүрген. Шолбан-оол Ондарга удурткан комплекстиг сигенчи бригада ол участоктуң дүжүдүн ажаган. Баштайгы кезилде-биле ол шөлден 160 тонна сиген алдынган. Суттатчы звено ийиги дүжүтү алыры-биле участогун суттарып кирипкен. Сл-ла комплекстиг бригаданың ишчилери Ак-Даштa Кошкар-оол Ховалыгта удурткан суттатчы звенонуң участогу 100 га люцерна шөлүнүн дүжүдүн ажаап эгелээн.

Мал чеми белеткээринге тускайлаттынган бригада, звенолардан аңгыда, малчын бригадаларның звенолары, сигенчи өг-бүдүлер база киржип турар.

Профэвиледдин ажылчын комитеди (даргазы Ю. Бызыт-паа) бригадаларның, звеноларның, салбырларның, хөй-ниитти организацияларының болгаш өг-бүдүлерниң социалистиг чарыжын калбартаан. Чарыштың негелдерин ажылдап кылган. Ооң түнелдерин бригадаларга 10 хонуктап, звеноларга 7 хонуктап үндүрүп, тиилекчи бригадаларга, звеноларга, коллективке, өг-бүлеге болгаш тус-тус кижилерге моральдыг база материалдыг идиг берипшкинин көргүзүп турар. Боттарынга бердинген онаалдаларын август 1-ге чедир күүсеткен бригадаларга, звеноларга, хөй-ниити организацияларынга тыпсыр туктар, вымпелдер, акша шаңналдары көрдүнген. 15 тоннадан эвээш эвес сиген белеткээн өг-бүле звенозунга 100 рубльдин шаңналын тыпсыр.

Хорум-Дагның арыгларында, шыктарында сигеннин үнүш-дужулу багай эвес. Салбыр улуттулгазы, партия организациязы болгаш көдээ Совет күүскому мал чеми белеткелинче күштерни мобилизастаан. Сиген кезилдезинде алды, будук-бүрү белеткелинде бир звено ажылдап турар.

Коммунист Г. Хирбээге удурткан будук-бүрү белеткээр аныяктар бригадазы 150 тонна мал чеми белеткээр онаалда алгаш, 70 тонна будук-бүрүнү кыштагларда чедирген. Хол кадыры-биле чепсегленген звенолардан Доржу Монгуштуң башкарган звенозу чарышка тергиндеп турар.

«Чыраа-Бажы» совхозтуң дирекциязы салбырны мал чеми белеткээр техника—сиген кезер, бөлер, сараатгаар машиналар-биле, пресс-подборщик-биле, тракторлар-биле хандырар бөөн аазааш, ону мынчага чедир күүсеткейн, хорум-дагжыларның кушажылчы демиселинин көдүрлүүшкүнүн детківейн турары четпес.

М. СЕВЕН.

Тускай дыннадыглар

КОМИТЕТТЕРДЕ

Кызыл

Красноярскстудуттранетың Кызылда автокомбинадының эргелели (директору К. Г. Ванюков) кывар-чаар материалдарны камналгалыг чарыгдаар талазы-биле партияның болгаш чазактың дектаалдарын багай күүседип турары контролерларның хыналдазыдан илерээн. Оон түннелдерин республиканың улусчу контроль комитединің хуралынга чугаалашкан.

Автокомбинатта кывар-чаар материалдарны камнаарының шыңгыы корум-чурумун хандырар система тургустунмаан. Автомобильдерниң техниктиг хандырылгазын ой-шаанда, дыау хемчээлге чорутпайн, спидометрлери ажылдавайн, пломбалаттынмаан автомобильдерни орукче чорудуп турган. Орукка чоруурунуң бижиктерин бараан-транспорт документилерни күштүг болуп турар саавырларны каржызы-биле хажыткаш тургузуп, орукка чоруурунуң бижиктерин шын долдурганың контрольдавайн турар. Бо четпестерниң түннелинде чүк сөөртүлгезинге шын эвес, немей бижилгелер кылдынып, кывар-чаар материалдар камнап алдыганының талазы-биле шын эвес үүлдер тургустунган.

Чижээ, чолаачы Румянцев майның беш хүнінде 340 литр кывар-чаар үүлдү чарыгдаар нормалыг тургаш, 200 литрни алган, оон 100 литрни чарыгдаан, өске хүннерде транспорт ажылын күүседирде кывар үүлдү чарыгдаарынга камналгазы 20 литр чедип турган. Ынды ужуру билдинмее «камналганын» чылдагааны спидометрниң ажылдавазындан болган. Автокомбинатка ниитизи-биле хынаттынган 53 машинаның 2-зиниң спидометри шуут ажылдавас, а 49-ун пломбалаваан, ол талазы-биле учёт кылдынмаан болган.

Кывар үүлдерни херек кырында чарыгдаттынганын ёзугаар эвес, а чежеин үндүрүп бергенил, ону барымдаалап үндүр бижип турар. Автокомбинатта кывар-чаар үүлдер чарыгдалында ындыг байдал автобазаның удуртукчуларының боттарының албан-хүлээлгезинге харыысалга чогунуң түннелинде тургустунганын хыналда тодараткан. Автокомбинат сан-хөө талазы-биле берге байдалда турар.

Кывар-чаар материалдар камналгазының талазы-биле ажылды багай организаставаны, учёгту сандаротканы, бензинни, дизельдиг оттуган үүлдү контроль чокка үндүр бижээн дээш автокомбинаттың кол инженери Ф. Н. Бологовту, кол бухгалтер Н. Ф. Казанцевти, ажыглал килдизиниң начальниги И. П. Костицинни шыңгыы доңгудар деп комитет шиитпирлээн.

Туран

«Кызыл тараачын», «Өөк» совхозтарда хой кыргылдазының чоруп турарының дугайында айтырыгны Бии-Хем районнуң улусчу контроль комитеди сайгарын көрген. «Кызыл тараачын» совхоз (директору П. А. Губанов, кол зоотехниги В. А. Олейников), «Өөк» (директору П. В. Астафьев, кол зоотехниги Л. Н. Шеповалова) кыргылда кампаниязыпче эгезинден-не организас чок кирген. Бо чугула ажылга багай белеткеннип, кыргыкчыларны, дүктү класстан ацгылаар кижилерни четче организаставазын. «Кызыл тараачын» совхозта үүгле 30 машина бар. Оларның чамдызы ажылдавас, столоваязының санитарлыг байдалы багай.

Ындыг байдалдар тургустунганындан бо ажыл-агыйларда кыргылда саадан, шынары кудулап, дүктүн чидирин хой болган.

Үстүнде айыттынган четпестерни дарый чайладын, кыргылдаңы ой-шаанда, шынарлыг доозун, совхозтар дүк планнарын тус-туста күүседкен турарын директорлар П. А. Губанов, П. В. Астафьев олардан комитет негээн.

Мугур-Аксы

Малдың чайгы семиртилгезин «Мөген-Бүрен» совхозта канчаар чорудуп турарының дугайында айтырыгны Мөңгүн-Тайга районнуң улусчу контроль комитеди чугаалажын көрген.

Эрткен чылын «Мөген-Бүрен» совхозтуң (директору С. К. Шыдыраа, кол зоотехниги Ш. И. Делгер-оол) күрүнеге сатканы малындан эң шыырак күштүү чок болган.

Совхоз бо чылын малдың чайлагладын, семиртилгезинге план-график-даа ажылдап кылбайн, организас чок кирген. Чайлагларже кадарчылар орай көжер, күзеглерге эрте хонар чоруктар бар. Чайгы семиртилге үезинде одар солун боттаңнан мал кадарар талазы-биле мурнакчы дуржулганы пеитеретпейн келген.

Кур, пзиг оттуг хемнер баштары, тайгалар эдээн, чайгы турлаглары чөп ажыглавайн турар. Малдың чайгы семиртилгези, малчыннарга бараан чедирилгези, почта, көжер библиотека талазы-биле хандырылга чогуур негелдезинге четпес. Семиртилге дээш немелде төлевирни бербейн турар.

Четпестерни дарый чайладырын С. К. Шыдыраа, Ш. И. Делгер-оол олардан комитет негээн.

Бай-Хаак

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта үш үүс баш быаза кирер кажааның тудуун «Тыва көдээ тудуг» трестиң № 585 КМК-зы хой чылдар дургузунда узамдыктырын келген.

Оон ханалары хыйышкак, тургускан колонналары ужугур, кырын, ханаларын плиталар-биле дуглаарда шын эвес кылган. Шала адааның ханаларынга арматура салбайн, куду шынарлыг бетон куткан. Ынчангаш ол буетугулап, тиглеңгилей бергеи. Ону катап кылырынга эвээш эвес акшаны чарыгдаан.

Бо тудугга үндүрген 243 муң рубльдің үүгле 122,4 муңу шингээттинген. Тудуг материалдарын багай кадагалаан, 655 рубль өртектиг 5 плита ажыглаттынмас кылдыр үрелген.

Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязында котельная, тараа склады база ындыг байдалда. Амты үеде ында ажыл чорувайн турар.

Дужаар тудугларның планда көрдүнген акшазын четпес шингээдип, кылган ажылдарының шынарын кудулатканы, ону катап кылдыртын, тудуг материалдарының үрелгеин, оон түннелинде күрүнеге 4 муң рубльдин каражазын чедиргени дээш Межегей участогунуң прорабы В. А. Смирновтуң бүдүн айның шалыңын, «Тыва көдээ тудуг» трестиң № 585 КМК-зының кол инженери А. Ф. Бочкарёвтуң чартык айның шалының тыртар деп Таңды районнуң улусчу контроль комитединің хуралынга шиитпирлээн.

Бай-Хаак

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта үш үүс баш быаза кирер кажааның тудуун «Тыва көдээ тудуг» трестиң № 585 КМК-зы хой чылдар дургузунда узамдыктырын келген.

Оон ханалары хыйышкак, тургускан колонналары ужугур, кырын, ханаларын плиталар-биле дуглаарда шын эвес кылган. Шала адааның ханаларынга арматура салбайн, куду шынарлыг бетон куткан. Ынчангаш ол буетугулап, тиглеңгилей бергеи. Ону катап кылырынга эвээш эвес акшаны чарыгдаан.

Бо тудугга үндүрген 243 муң рубльдің үүгле 122,4 муңу шингээттинген. Тудуг материалдарын багай кадагалаан, 655 рубль өртектиг 5 плита ажыглаттынмас кылдыр үрелген.

Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязында котельная, тараа склады база ындыг байдалда. Амты үеде ында ажыл чорувайн турар.

Дужаар тудугларның планда көрдүнген акшазын четпес шингээдип, кылган ажылдарының шынарын кудулатканы, ону катап кылдыртын, тудуг материалдарының үрелгеин, оон түннелинде күрүнеге 4 муң рубльдин каражазын чедиргени дээш Межегей участогунуң прорабы В. А. Смирновтуң бүдүн айның шалының, «Тыва көдээ тудуг» трестиң № 585 КМК-зының кол инженери А. Ф. Бочкарёвтуң чартык айның шалының тыртар деп Таңды районнуң улусчу контроль комитединің хуралынга шиитпирлээн.

АКТИВКЕ ДАЯНГАШ

Латви ССР-де улусчу контроль органнарынга партийжи удуртулга талазы-биле, СЭКП ТК-ның доктаалын удуртулга болдургаш, «Хемчик» совхозта партком, партия эге организациялары улусчу контроль болуктеринге болгаш постуларынга удуртулганы күштелдирген.

Совхозта улусчу контрольдуң болуунде болгаш постуларында 23 кижи бактаап турар. Оларның иштинде 17-зи коммунистер, 4 кижи көдээ болгаш район Советтериниң депутаттары, хей кезии мурнакчы ажыл-ишчилер. Калбак активке даянгаш, эрткен чылын болгаш бо чылын хайгыылчылар эдээн хей рейд, хыналдаларны чорудуп, ажылда четпестерни чайладырынга улуун кирген.

Чижээ, суггатты черлерни чөп ажыглап турарының талазы-биле апрельде хыналда кылгаш, суггарылганы шын эвес чорудуп турар чамдык суггатчыларны илередип, ону катап кылдыртган. Ылангыя суггатчы Хомушку Докпак-оолдуң оюк-деликтеп шын эвес суггарган 56 га шөлүн катап суггарткан. Ынчангаш 280 рубльдің когаралын баш удур болдурбааны ол.

Оон ынай часкы үеде чемишчидилге ажыглалыны байдалын хайгыылчылар хынаап, мурнуку чылдарга бодаарга, бо ажылды чорудуп турары эки дээрзин олар тодараткан. Ынчалза-даа чемишчидилге кадагалалының талазы-биле ажыл багай деп көргеннер. Ону эжижидер совулга-биле чемишчидилге складының эжиктерин, долгандыр херимин хыналданың түннелинде кылдыртган.

Кыштаглаашкын үезинде малды ажаап-кадагалап, чемгерип турарынга хамаарыштыр алды рейдини организаставаан. Мурнуку чылдарга бодаарга 1977—1978 чылдарның кыжынында совхозта малдың камгалалының болгаш оон чаш тел алыр талазы-биле ажылды эдээн организастаан, оон түннелинде төрүүр чүс хойга онаалтыр 86 хураганны менди алган, малдың баш санын хүр-чазгай кыш ажырган. Рейдиниң түннелдерин парткомга, партич эге организацияларының хуралдарынга чугаалажып, четпестерни чайлаткан. Кышкы үеде малдың өлүп хораары, кадарчыларның талазындан өре-шире кылыр чорук эвээжээн.

Көдээ ажыл-агый техниказының, машина-тракторнуң ажыглалының, кадагалалының талазы-биле рейдилерни 4 удаа «КП» штабы-биле кады чоруткан. Оон түннелдерин ёзугаар шүгүмчүледдиг хана солуннарны, «Комсомолчу прожекторжу» үндүрген. Хайгыылчыларның материалдарын сайгарганының түннелинде машина-техниканы чөп ажыглаарының талазы-биле ажылдар чоруттунган. Машина-техниканы чөп ажыглаар дээш оларны 5 ангы колонналарга үзерин контролёрларның сүмезин ёзугаар амгы үеде боттандырган. Чолаачы-механизаторларның 6 кижи составтыг чөвүлелин тургускан. Инженер-техниктиг ажылдакчылар-биле катай чолаачы-механизаторлар кежээнин-не дежурныйлап турар. Сезоннуг үелерде улусчу контрольдуң булуннарын, экраннарын үндүрүп келген, түр постуларны немей тургускулаан. Совхозта улусчу контроль болуу ажылдарын ажылын экижилери негеттинип турар. Машина-техниканы чөп ажыглаас, күрүнеин өөчү-хөрөңгизин, мал-маганын чидирер, самчыгдаар чоруктар ам-даа бар.

Партком улусчу контроль болуунун ажылының талазы-биле айтырыгны 4 катап дыннаан. Партия эге организацияларының хуралдарынга контролёрларның информацияларын дыннап, четпестерни чайладырының хемчеглерин ап келген. Улусчу контроль ажылынга партийжи удуртулганы моон-даа соңгаар күштелдирип, боттуг дузаны чедирип турган, совхозтуң мурнунда салдынган сорулгаларны күүседиринге хайгыылчыларын ролюн улам бедидер ужурлуг бис.

Д. САРЫГЛАР,

«Хемчик» совхозта партком секретары.

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ

№ 7 (55). 1978 чыл, июль

ХАНДЫРЫЛГАНЫҢ БЕДИК КУЛЬТУРАЗЫ ДЭЭШ

«Садыгны улам ыцай хөгждериниң хемчеглериниң дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1977 чылдың июльда хүлээп алган доктаалын амыдыралга боттандырарынга садыг бүдүрүлгелеринде хайгыылчылар улуг дузаны чедирип турар. Кызыл хоорайның садыг бүдүрүлгелеринде улусчу контрольдуң 20 болуктеринде болгаш 9 постуларында 200 хайгыылчылар хаара туттунган. Олар бүдүрүлгениң мурнанчылары, ажылчыннар, албан-хаакчылар, инженер-техниктиг ажылдакчылар-дыр.

Кызылдың үзеттүр бараанар садымында улусчу контроль болуу улуг садыг бүдүрүлгелериниң бирээзи. Ында ботурулга-чарылгалыг бүдүрүлгелерде улусчу контрольдуң бир кол болгаш 10 болуктеринде 79 хайгыылчыны каттыштырып турар.

Улусчу контрольдуң кол болуунде 6 сектор тургустунган. Бүгү хайгыылчылар доктаамал даалгалыг. 6 кижилиг бюрону тургускан, оон кежигүннери тус-тус секторларны удуртуп турар. А болуктүн транспорт-диспетчер албаның начальниги, Сергей Маркович Лысов удуртуп турар, партия эге организациязының бюро кежигүнү.

Бо чылдың эгезинден бээр кол болук 8 хыналданы чоруткан. Хыналда бүрүзүн 3—5 контролёрлар специалистерниң киржилгеен-биле чорудуп турар. Беш хыналданың түннелдерин кол болуктүн хуралынга чугаалашкан болгаш ажылында четпестерлиг кижилериң тайылбырын дыннаан. Чижээ, бо чылдың март айда бот-орулга-чарылгалыг бүдүрүлгелерде сава дүвүнге артып каан турар үстүн байдалын хынаан. Оон түннелинде эки шынарлыг хөй үс артып каан турары илерээн. А № 2 магазинге хыналда үезинде эдээн кащ килограмм деңнелиг үс артынчызы чыдар болган. Хыналданың түннелин болуктүн хуралынга чугаалашкан болгаш ботурулга-чарылгалыг бүдүрүлгелер директорлары аңаа олурушкан. Ылаңгыя № 2 магазиниң директору эш Шилова илерээн четпестер талазы-биле тайылбыр берген. Магазин эргелекчизинге хөй-политиниң сагындырыын бээр болгаш садыг черинге каража чедиргеи кижилерден ону төледир деп болуктүн хуралы шиитпирлээн. Бо бүгүнүн дугайын «Массаның контролюнда» деп стендиге бижээш, аскан.

Электроэнергия ажыглалының, совет садыгның дүрүмүп сагып турарының, шил савалар чыылдазының болгаш өске-даа айтырыглар талазы-биле хыналдалар база дээштиг болган.

Бо бүгү хемчеглер контролёрларның ажылын идепкейжиткен. Чижээ, № 20 бүдүрүлгениң улусчу контроль болүү бо чылдың эгезинден бээр 11 хыналда чоруткан. Оон түннелдерин шуптузун болуктүн хуралынга сайгарган. Февральдың эгезинде болуктүн хуралынга садыгны Газиеваның совет садыгның дүрүмүн хажыдын турарының дугайында айтырыгларны чугаалашкан. Ук садыгжының ажылында четпестерни шыңгыы шүгүмчүлээн болгаш чогуур хемчег хүлээдирин администрациядан дилээн. Бүдүрүлгениң удуртулгазы садыгжыга хемчет хүлээткен. Соолунде хынап көргө, ук четпестерни катаптавайн турар болган. Өске-даа хыналдаларның түннелдерин ынчаар чугаалашкан.

Контрольду массага калбаа-биле кескү нептерелдит болдурарының чепсээн биллилиг ажыглааны контрольдуң дээштинин бедидеринге идигин берген. Улусчу контрольдуң кол болгаш бүгү нехтер болуктеринде «Массаның контролюнда» деп стендилерни тургускан. Улусчу контролёрлар бүдүрүлге, партия, профэвилел хуралдарынга бодунуң ажылынын дугайында информастап турар. Апрельде бүгү ботурулга-чарылгалыг бүдүрүлгелерге ниити хуралдар эртип, улусчу контроль болуктери отчёттарын кылган.

Улусчу контролёрларның чоруткан ажылдары Кызылдың үлетүр бараанар садының ажылынга эки салдарны чедирген. Бо чылдың баштайгы айларында бараан саарылгазының планын ажыр күүседкен. Пландан ажыр 365,8 муң рубльдің бараанын сайгарган. Бараанларны чорудуп бээр организацияларбиле харылаа эжижээн. Коллективте транспорт-диспетчер албаның чаа кылдызын тургускан, магазиннерге бараан чедирериниң бүгү айтырыгларын ол шиитпирлеп турар апаргаан.

Магазиниңерниң садыг шөлдери улгадын турар. Эрткен чылдың декабрьда тудугжулар суурунда 15 дөрбелчин метр шөлдүг магазин, бо чылдың мартта 4-кү микрорайонга 335 дөрбелчин метр садыг шөлдүг магазин ажыттынган, бараанларны садын алыкчылар аңаа боттары шилип алган, кассага өртээн төлээр. Хоорайның төвүнде 1600—2000 дөрбелчин метр шөлдүг универмагты тударын планнаан.

Улусчу контрольдуң, ылаңгыя пехтерде болуктериниң хыналдаларының темадары чамдыкта үүрмек аар-саар ажылдар-биле холбашкан болгулаар, хыналда чорудар мурнунда хайгыылчыларга суртаалданы кылбайн турар. Цехтерде болуктериниң чамдык кежигүннери даалга чок.

Ажылда бүгү четпестерни эрткен айда хоорайның улусчу контроль болуунун хуралынга чугаалажып, ону чайладырының хемчеглерин ап, улусчу контролёрларның ажылын улам идепкейжидип турар.

В. ПОЛЕЖАЕВ,

Кызыл хоорайның улусчу контроль комитединиң инспектору.

● Улусчу контрольга партийжи удуртулга.

● Барыын-Хемчикте ажыглалга кирер тудугларның графиги үстүп турар.

● Садыгда улусчу контролёрлар.

Бай-Тайга районнуң харылзаа белдириниң улуг электромеханиги Б. Б. ИРГИТ ында улусчу контроль болуунуң даргазынга каш чыл улай соңгудуп келген. Хөй-политичи ол даалгазын ак сеткилдиг күүседип турар.

Бүдүрүлгениң хоочуну харылзаа белдиринге ам 32 чыл ажылдап турар. Ол Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнин, «Күш-ажылчы шылгарал» дээш медальдың эдилекчизи. ССРЭ-ниң хүндүлүг радиозы» атты аңаа тывыскан.

ХОЖУДААШКЫН ХЕВЭЭР

Планда көрдүнген тудугларны чогуур хуусаазында ажыглалга киирип, дужаарының айтырыгларынче СЭКП ТК-ның декабрь (1977 чыл), июль (1978 чыл) Пленумнарының шиитпирлериниде база эш Л. И. Брежневтин Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүн районнарынга чорааш берген сүмелериниде болгаш айтыышкыннарында улуг кичээнгей салдынган. Ол бүгүнү удуртулга болдургаш, Барыын-Хемчик районнуң болгаш Ак-Довурак хоорайның тудуг эргелелдери, оларда партия болгаш хөй-ниити организациялары чамдык ажылдарны чорудуп турар. Чыл бүрүде-ле районга бүдүрүлгениң, чурталганың, культура амыдыралының янзы-бүрү хөй-хөй тудуглары туттунуп турар. Эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге тудугнуң темпизи 15 хуу бедээн.

Районда болгаш Ак-Довурак хоорайда тудугжуларның чамдык чедип ап турар чедиишкиннер-биле чергелештир, амдаа чедир кылдынмаан ажылдар, ажыглаттынмаан курлавырлар болгаш арглар хөй. Ылаңгыя бо чылын ажыглалга киирер ужурлуг чугула тудугларның темпизи коичуг оожум чорап, кылдынган тудугларның шынары кудулап, тудуг материалдарының камналгазы ам-даа кошкак болуп артышаан. Ол бүгүнү улусчу контроль органнарының хыналдалары бадыткап турар. Ак-Довуракта ийи тудуг эргелелдери чартык чылдың планныг онаалдаларын күүседээн. Тодаргайлаарга тудуг-монтаж ажылдарының алды айда плацын «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелели—72,8, а № 42 эргелел — 34,7 хуу күүседкилээн. Ол ышкаш боттарының күжүбиле кылыр тудугларның болгаш чурталга тудуун ажыглалга киирериниң планы база ыракта чедир күүседтинмээн.

Тыванын даг-дүгү болбаазырадыр В. И. Ленин аттыг комбинадынга чүк сөөртүр улуг 150 автомашина кирер база 25 бульдозер турар ийи гаражты бо чылын ажыглалга киирер ужурлуг. Бо ийи объектиде ажыл чаа эгелеп, оон фундаментилерин салып, черин казып турар. Ол гаражты тударынга көрдүнген 867 муң рубльдің тудуг-монтаж ажылдарындан чартык чылда 20 муң рубльдің ажылын кылган, а бульдозерлер гаражын тударынга көрдүнген 381 муң рубльдің база 20 муңу ажыглаттынган.

Бо тудугларны «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелели болгаш кереэлиг организациялар тудуп турар. Мында ажылдын хожудаашкынының кол чылдагааны: чер ажылын кылырынга ол чернин хая-даштыг берге болуп турарындан ацгыда, тускай механизмнерниң болгаш кижи күжүнүн чедишпейн турарында болуп турар.

Ак-Довуракты Постоянный суурда 10 садыгжы ажылдаар магазин бо чылын ажыглалга киирер ужурлуг. Оон сметада көрдүнген өртээ 268 муң рубль, амгы үеге чедир оон үгле 12 муң рубльди шингээдип алган. Оон фундаментизин салгаш, үш ханазын тургузуп каап, май айдан бээр ажылды ара соксаткан. Оон кол чылдагааны—иштинге тургузар демир-бетон чагларның болгаш садыгның мурнуу ханазынга херек дериг-херексеелдерни баш бурунгаар белеткеп албаанында болуп турар. Ол үүлдер ам Абазада чыдары-биле бо тудуг хожудап эгелээн.

№ 42 тудуг эргелелиниң тудуп турары кол тудуу—Кызыл-Мажалыкта эзт комбинады. Ону ажыглалга киирериби-биле каш-даа удаа хуусааны доктаадып, өскерткен, ынчалза-даа ол күүсеттинмээн, а ам үшкү кварталда ажыглалга киирерин планнаан. Эзт комбинадының тудуунга смета ёзугдар бо чылын 1251 муң рубльди шингээдип алыр. Ынчаарга чартык чылда 733 муң рубль шингээдип алдынган. Бир эвес ажылды эки организастаар болза, бо тудуг 3-кү кварталдың төнчүзүнде ажыглалга кирип болур.

Эзт комбинадының ажылчыннарынга 18 аал ишти чурттаар ийи кааг бажыннарны тудуп эгелээн. Ынчалзадаа оон темпизи база оожум. Чурталга бажыннары тудуп турар бригадаларда машина-техника, тудуг материалдары, кижи күжү чедишпес. Туттунуп турар тудугларда тудуг материалдарының камналгазы багай. Туйбуларны тудуг шөлдериниге самосвал машиналарга аккелгеш, то октаптар, ынчангаш оларның хөй үрелир. Цемент болгаш шил аймаа чамдык черлерде калагалал чок чыткылаар.

Бо ийи тудуг эргелелериниң кылып турары өске-даа чамдык объектилери хожудап турар. Ажыглалга киирер тудугларда бо хожудаашкынарны кол чылдагааны: тудуг материалдары-биле четче хандырбаанында, участоктарда күш-ажылды багай организастаанында болгаш кадрлар-биле ажылдын кошкаанда, чогуур техника-транспорттун чедишпезинде база тудуг эргелелдериниң планныг онаалдаларны күүседири даа кошкак негелдени салып, партийжи-политиктиг ажылдың кошкак болуп турарында.

Мурнакчы коллектив № 741 КМК-ның ажылында база четпестер хөй. Мында чамдык тудугларның ажыглалга киирер хуусаазы база үзүлген. Кылып турар тудугларның шынары куду, катап эде кылыр чоруктар бар. «Шекпээр» совхозта 90 уруглар турар детсадтың, Барлыкта клубтуң тудугларына туйбуларны шын эвес салгаш, катап кылгылаан. Коллективте ажыл шагы үзер чоруктар база бар.

Бо коллективтиң кежигүннери ам-даа 610 муң рубльдің тудуг-монтаж ажылдарын кылыр ужурлуг. «Шекпээр» совхозта механизастаан, 400 инек киирер кажаа, уруглар садиги, Тээли суурда 120 уруглар турар интернаттың тудугларының ажыглалга киирер хуусаазы үзүлген. Мында база тудуг материалдарының камналгазы кошкак, кадрларның билиг-мергежили чавыс болуп артышаан.

Ниитизи-биле Барыын-Хемчик районда болгаш Ак-Довурак хоорайда ажыглалга киирер тудугларның чамдыктарында байдал ындыг-дыр. Ам чылдың ийги чартыы эгелээн, тудугнуң темпизин дүргедириниге чайгы хүннерде аргалар улуг. Ынчангаш эгелээн тудугларны чогуур хуусаазында ажыглалга киирер дээш тудугларның эргелелдери, оларда партия, профэвилел органнары бо бүгү четпестерни чайладып, организас-массалыг ажылдарны күштелдирери эргежок чугула. Тудугжуларга улуг дузалыг күш—студент отрядтар база хөй келген, оларның ажылын шын организастап, чөп ажыглаар херек.

В. ЧАДАМБА,

районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы.

ОРУК ДУРГААР ДАГ-ДҮГҮ

Даг-дүгүн пазып тып, ону хөй дериг херексеелдер дамчыштыр арыглап алыры ындыг-ла белен эвес ажыл. Оон өртек-үнезин база улуг, а ону хереглеп турар бүдүрүлге черлери база хөй.

Тыванын В. И. Ленин аттыг даг-дүгү арыглаар комбинады хүн бүрү бедик сорттуг даг-дүгүн арыглааш, ону тускай шоодай савалларга ургаш, Абазага чедир чүдүрүп чорудуп турар.

Арыглал фабриказының белен продукция складындан чүдүрген бо үнелиг даг-дүгү чамдык чолаачыларның харыысалга чогундан, ол ышкаш комбинаттың бо талазы-биле харыысалгалыг чамдык ажылдакчыларының чолаачылардан негелде чогундан Ак-Довурак — Абаза аразында орукта хөй-хөй-биле төктүп калган чыткылаары дыка хомуданчыг. Бо талазы-биле харыысалганы кымга-даа оналаайн турар, ону дажыглаарын экижидер, даг-дүгү черге төгүп чыдып калбазы-биле хемчеглерни албайн турарындан бо үнелиг продукция черде хөй-биле чыдып каан турар.

Хөй-хөй кижилериниң план күүселдезин дээш, чогуур үлетүр бүдүрүлге черлериниге четкен дээш ажылдап кылган продукциязы орук ара аңаа-ла төктүп каарга улуг каража-дыр. Ону болдурбазы-биле чогуур хемчеглерни алыры хамаарышкан черлерден негеттиниг турар.

М. МЕРГЕН.

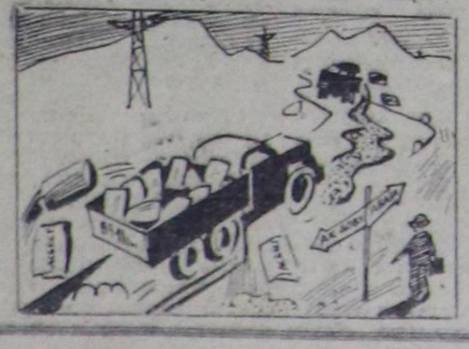

ЧАРЖЫНЧЫГ-ЛА!

«Чыраа-Бажы» совхоз база бай шыырак болдур ийин, ылаңгыя машина-техника-биле аан. Күрүнеден чылдың-на ону немей хайырлап турар. Ол хайырлалды биетиң эрвыета ийи-чаңгыс кижилер соора «чооглап» турарын эскерди-вис.

Совхозта шупту 55 автомашина бар. Олар шупту шимчээр болза, кайгамчык күш-тур ийин! А херек кырында ам оларның үүгле 42-зи элейтин, кеңгередип турар. Элейтир хөмаан чок, ооо машинаның ол-бо бажыңнар чанында үүгле «сеги» чыткылаар, а беш машинаның «сеги» безин тывылбаан.

Хамыктың мурнунда маңаа инженер-техниктиг ажылдакчылар буруулуг. Олар машиналарның эртен, кежээ хыналадазын кылбас, борабудун, элейтип-ле турар болза-ла хамаан чок, хуваалдаже үндүр «сүрүптер». А ол алегер «хөөкүй» улам-на «арып-доруп» бакеырап орар. Аңаа чолаачылар база-ла буруулуг. Хөй-ниитиниң эт-севин карак огу дег камгалаар ужурлуг.

Гараж эргелекчизи К. Сарыглар, автотехник Х. Кара-Сал маңаа буруулуг. Чалым хая-ла, шимчеш дивее эштер боор. Артык чаа кезектер дилээр, оон-моон тыптынар деп оларда душдаа чок. Күрүнеден чаа машина хаңырлаарын маңаа амдажаанар-дыр ийин. Кажан эттинер чүве ийик, эх, бистиң машина-трактор мастерскаязында байдал чаржынчыг-ла!

А. МОНГУШ.

Чөөн-Хемчик район.

ҮЕ, АМЫДЫРАЛ НЕГЕП ТУРАР

Бензин, керосин, үс аймаан кампаарынче онза кичээнгейни угландырарын автомобиль транспортунуң ажылдакчыларына үе болгаш амыдырал хүлээдип турар. СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң доктаалдарын боттандырары көдээ ажыл-агый техниказын, машиналарны бүдүрерин дыка көөдүдир арганы бээр. Чаа машина бүрүзүнге нефть продуктулары негеттивер. Хеме болгаш мотоцикль моторларын санаваска, бөгүн бистиң чуртувуста ажыглап турар бүгү шимчедикчилерниң күчүү чурттуң бүгү электри станцияларының доктаатканы күчүүнден безин улуг боон турар.

Автомобиль транспорту — нефть продуктуларының кол хереглекчизи. Аңаа чарыгдаар нефть продуктуларының хемчээли бистиң бүдүрүлгелеривистиң ол продуктуларга чарыгдалының барык дерттүү бир кезии боон турар. Амты үениң чүк сөөртүлгезинге кывар-чаар материалдарны 1 хуу кампнан алыр болза, РСФСР-ниң Автотранспорт министерствозунуң бүдүрүлгелери оон-биле 2 миллиард тонна-километрге дең немелде чүктерни сөөртүп болур. Бүгү чуртка автомобильдерниң курут маңнаарын 1 хуу кызырар болза немелде 6,2 миллиард тонна-километр ажылдарны күүседип болур.

Экономиктиг санаашкынарның түңнелдери ындыг. Ол үүлдер адырның бүдүрүлге коллективтеринге оилдингир болгаш боттандырар ужурлуг угланыышкын боон турар. Транспорт бүдүрүлгелериниң ажылчыннары болгаш специалистери чиг-этти, материалдарны болгаш одалга-энергетика курлавырларын ажыктыг ажыглаарының Бүгү-эвилед көрүлдезинге идепкейлиг киришкен. Идепкейлиг дээним база таварылга эвес— бензинни болгаш дизель одалгазын улам чөптүг ажыглаарынче угланган 35,6 муң саналдарны олар кирген. Кирген саналдарны боттандырганының түңнелинде эрткен чылын 216 муң тонна кывар үүлдү камнап алган.

РСФСР-ниң Автотранс министерствозунуң Ока кавызында девискээр аайы-биле эргелелиниң ажылчыннары болгаш специалистери кывар үүлдерни камнап алыр дээш билдилии-биле демисешкен. Олар чүк саарылгазын 3,5 муң тонна-километрге улгаттырар аргалыг нефть продуктуларын камнап алган. Ортаа-Волганың девискээр аайы-биле эргеделиниң коллективи камналга дээш чарышка эки түңнелдерни чедип алган.

Көрүлделер болгаш конкурстар бедик ажыктыы-биле ыгалыш турза-даа, кывар үүлдү болгаш үстерни камнап алырының хөй айтырыгларын долу шиитпирлеп шыдавас болгай. Бо херекке министерстволарның, транспорт организацияларының удуртукчуларының организакчы ажыл-чорудулгазы онза чугула боон турар.

Адырның бүдүрүлгелери автомобиль ажылдадыр кывар үүлдер болгаш чаар материалдарны ажыглаарының, учедунуң болгаш нормазының айтырыгларының талазы-биле документилер-биле хандыртынган. Бо документилерни ажылдап кылыш турар үеде практиканың болгаш шинчилель ажылдарының чедиишкиннерин ыяк өөренип көрген. РСФСР-ниң Автотранс министерствозунуң системазынга ажылдап кылган болгаш шелээн норма-техниктиг документацияларны чурттуң барык бүгү автомобиль ажыл-агыйлары ажыглап турар болгай.

Транспорт бүдүрүлгелериниң техниктиг дериишкинин сайзырангайжыдары камналга дээш демиселге хөй ажыкты берип турар. Автобүдүрүлгелер соңгу чылдарда бедик базыышкын насостарын таарыштырып-эдиктирер херекселдерни, мотор чок арга-биле дээр, карбюраторлар хынаар тургузуутларны, бензин насостары хынаар приборларны, машинаны хөделдирип, ажылдадыр кезекти контрольдаар болгаш таарыштырар херекселдерни алган. Автомобильдерниң техниктиг сөптелгезин кылыр механизастаан шууштурулга шугумнарын дыка хөй ажыл-агыйларда эптеп тургускан.

Калбак пептерээшкинни алган база бир чаа үүлдүң дугайын чугаалаксадым. 1976—1977 чылдарда хоорайлар арааның 1300 маршруттарынга автобустарның маңнаарының дүргенин болгаш кывар материалдарны чарыгдаарының нормазын электрон-саналга машиналары санап турар. Ол ышкаш хоорайларның 715 маршруттарынга автобустар шимчээшкининиң хонукта, сезонда, чылда ажылдаар шактарын база-ла ол электрон-саналга машиналары тодарадып турар апарган. Бо чаа үүлдүң ужур-дузазы дыка улуг. Камналганы улуу-биле алыр арга тургустунган.

Эргелеп башкарылганы сайзырангайжытканы, социалистиг чарыштын киржикчилериниң идепкейлиг чоруу бензиннин, дизель одалгазының, үстерниң бот чарыгдалын дыка кызырар арганы берген. Сан дээрге, сан-на болгай. Херектиң ужуру үүл дизе, адырның ажылчыннарының болгаш специалистериниң оондаа улуг камналганы эдырының курлавырларын көрүп турары болур. Ынчалаа-даа бүгү үүве чоллаачыдан болгаш ону рейстерже чорудуп турар кижилерден болу бербес болгай.

Чижээ, автобустарга болгаш аар чүк сөөртүр машиналарга хереглээр спидометрлерни ап көрээл. Спидометрлерниң артык кезектери-даа, артык кезектерге хереглээр спидометрлериң ботчарын-даа бистиң адыр албайн турар. Үчөт болгаш өчөттүү чепээ боон турар бо прибор—кывар үүлдер болгаш үстер чарыгдалын хынаар чугула херексел болгай. Үлетпүрге ыпдыт ыңзылыг негелделер-ле хөй. Автомобильдерниң шынарынга хамаарыштыр негелделер бар, оларның чамдык хевирлери кывар үүлдерни болгаш үстерни чарыгдаарының амты үедеги негелдезинге дүүшпес, бүдүрүлгениң амты үедеги аргаларынга таарышпас үүлдер бар.

Н. АКУЛИНУШКИН.
РСФСР-ниң автомобиль транспорт министриниң орадакчызы.
(СЭТА).

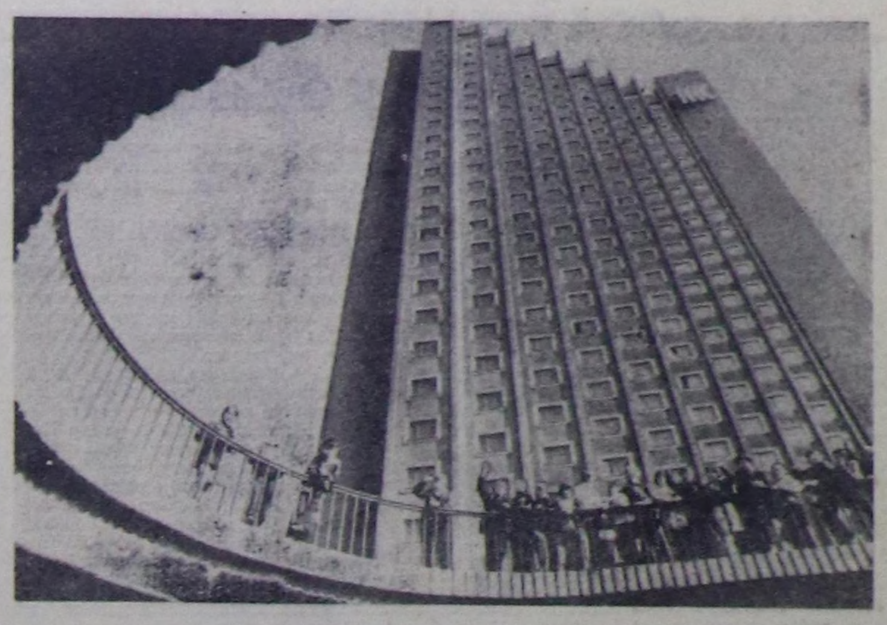

ГДР. «Конгресс» деп аалчылар бажыңының 92 метр бедик тудуу — Карл-Маркс-Штадт хоорайда эң чараш тудугларның бирээзи. Хоорайның архитектура талазы-биле онзагай хевириниң плередикчизи боон турар.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

ЧООККУ ЧӨӨН ЧҮК АЙТЫРЫЫ

КАИР. (СЭТА). Египетке чартык чыл ажыг үеде турун турган Израильдиң шериг миссиязының ажыл-чорудулгазын соксадыр дугаймда шиитпирни ЕАР-ның айыл чок чоруунуң национал төвүлелди хүлээп алган. Ол миссия ийи чурттарның ажылдап кылып турганы сепараттыг сулчээниң шериг айтырыгларын көөр талазы-биле египет-израиль шериг комитединге кирип турган.

«Египеттиң чазааның бо шиитпири ооң туружун бадыткап турар, Бегинниң чаза таарыштырылга талазы-биле чугаалажыышкыннарга конструктивтиг чаа саналдарны ажылдан кылбаан шаанда, Израиль-биле кандыг-даа дорт харылзаа турбазын ол турушта көрген» деп, ЕАР-ның шериг министри Аль-Гамаси бадыткаан.

Президент Садаттың Израильдиң камгалал министри Вейцман-биле ужуражыышкынының үезинде египет тала тайбыңның чаа планын идип үндүрген деп, Израильдиң бадыткаашкынын ЕАР-ның даштыкы херектер министри Камель хүлээп албаан. Англиядa Лидс деп шивээге чоокта чаа эрткен үш талалыг конференцияга чугаалашкан чаңгыс план Египетте бар деп айыл чок чоруктуң национал төвүлелиниң хуралының соонда Камель демдеглээн. Бир эвес израиль «эргижиреп калган бодалдарындан» ойталаарынга белеин көргүзер болза Израиль-биле кандыг-даа дөңнелге дорт харылзаларны кылырынга Египет белен деп, министр чугаалаан.

ЛОНДОН. (СЭТА). Рейтер агентилелдиң Тель-Авивтен дыңнадынын өзүтаар алырга, «Каирниң хенертен кылган шиитпири турза-даа, тайбың чугаалажыышкыннарга деп-шилгениң аргазы улуг болуп артпышаан хевээр» деп, Израильдиң премьер-министри Бегин медеглээн боон турар. Ооң чугаазы-биле алырга, Израильдиң Египетке турган шериг делегациязы «Израильдиң болгаш Египеттиң аразында чугаалажыышкыннарга чугула рольду ойнаваан» боон турар.

Израиль кнессетке (парламентиге) «тайбың таарыштырылганы чедип алырының аргаларын оскуган дээш амты чазаакты буруудадын, Израильдиң күш-ажылдың оппозиция партиязының киргени Бегинниң чазаанга бүзүревес дугайында резолюция аштырыышкынга таварышканын база дыңнадып турар. Ук резолюцияга удур 70 депутат бадылаан, а парламентиниң 35 кежигүнү ол резолюцияны деткээн боон турар.

КОЛ КИЧЭЭНГЕЙНИ — КӨДЭЭЖЕ

Республиканың амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының ажылдакчыларының партия-ажыл-агый активиниң хуралы болган. Аңаа 1978 чылдың бирги чартында социалистиг чарыштың түңнелдериниң болгаш СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң шиитпирлерине дүүштүр амыдырал хандырылгазының коллективтериниң сорулгаларының дугайын чугаалашкан. Бо айтырыг талазы-биле иletкелди Тыва АССР-ниң чонунуң амыдырал хандырылга министри С. К. Буянды кылган.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң, СЭКП ТК-ның декабрь (1977 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин болгаш эш Л. И. Брежневтиң Сибирьге, Ыраккы Чөөн чүкке чорааш берген сүмелерин болгаш айтыышкынарын боттандырбышаан база социалистиг чарыш дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Чагаазынга харыы кылдыр социалистиг чарышты калбарткаш, республиканың амыдырал хандырылга албаныының ажылдакчылары 1978 чылдың бирги чартыының планныг даалгаларын болгаш боттарының социалистиг хүлээлгелерин күүседир талазы-биле чамдык эки түңнелдерни чедип алганын актив хуралы демдеглээн.

Чонга ачы-дуза чедиреринің чартык чыл сайгарылга планын министерство шиитээн-биле 100,7 хуу күүсеткен, пландан 5,8 муң рубльге ашкан. Эрткен чылдың бирги чартыындан немелде өзүлде темпизи 10,9 хуу хөй болган. Бир кижиге онааштыр сайгарылга хемчээли эрткен чылдың бирги чартыындан 50 көпеекке өзүп, 4 рубль 91 көпеек, немей өзүлде темпизи 11,1 хуу болган. Радиотелеаппаратуралар, хөлезилел, транспорт, хуу чагыглар даараары болгаш өске-даа ачы-дуза чедирилгелери дүрген темпилиг хогжүп турар.

Бүдүрүлгелериниң удуртулгаларының, партия, профвилел, комсомол организацияларының социалистиг чарышты эки организастаанының түңнелинде алдынган хүлээлгелер күүселдезинде эки түңнелдер бар. Беш чылдың ийи чартык чылдарының ниити планныг онааалдазы ажыр күүсеттинген. Туранның, Тожунуң, Эрзинниң район амыдырал хандырылга комбинаттары, телеателье, техникалар септээр 'чер аңаа улуг үлүүн киргген. Туранның, Тожунуң комбинаттары ай, квартал планнарын үргүлүү ажыр күүседип келген. Харын мооң ужурунда Туранның комбинады чартык чылдың чарыжынга тиилекчи болгаш, республиканың шилчиир Кызыл туу-биле, а Эрзиннин—Министерствонуң болгаш профвилел обкомунуң шилчиир Кызыл туу-биле шаңнаткылаан.

Социалистиг чарышты калбартканы, мурнакчы дуржулганы пептереткени ажылдың ажыктыын, шынарын болгаш ачы-дуза чедиреринің культуразын эллээн бедиткен, ажылчыннарның, инженер-техниктиг ажылдакчыларының чогаадыкчы чоруун көдүрген. Мооң түңнелинде социалистиг чарыштың мурнакчыларының саны ай санында өзүп турар.

Амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң ажылында четпестер болза, четче ажыглаттынмайн турар курлавырлар ам-даа хөй дээрзин илеткелчи болгаш санал бергеннер. Тодаргай чижектерге көргүскеннер. Мында эң кол кичээнгей салыр ужурлуг айтырыг болза, көдээде чурттаң турар чонунуң амыдырал хандырылгазын экижидери болуп турар. Көдээде чонга ачы-дуза чедирери эрткен чылга дөңнээрге, 33,3 муң рубльге өскен ийикпе, бир кижиге онааштыр 3 рубль 71 көпеек болган. Немей өзүлде 6,3 хуу болза-даа ниити министерствоазындан дыка куду.

Бо талазы-биле чартык чыл планын Кызыл районнуң комбинады 64,8 хуу, Таңды районда Хову-Аксы комбинат 54 хуу күүсеткен, Бай-Хаакта комбинат 4450 рубльге чедир күүсетпээн. Хову-Аксының, Чадаананың комбинаттары, септелге-тудуг участогу, Кызылдың химиктиг ашталгазы болгаш чамдык өске-даа бүдүрүлгелер көдээге ачы-дуза чедиреринің хемчээлин эрткен чылдың бирги чартыындан дыка кудулаткан. Мооң түңнелинде көдээде чонга ачы-дуза чедиреринің ийи чартык чылдар планы 72,6 муң рубльге хожудап турар.

СЭКП ТК-ның июль Пленумунга көдээ ажыл-ишчилерге амыдырал хандырылгазын экижидериңе опза кичээнгей салдынганын айыткаш, актив хуралы көдээ черлерге амыдырал хандырылгазын экижидериниң аргаларын болгаш курлавырларын тодарадып турар сүмелерни айыткан.

Хандырылга ажылдакчыларының социалистиг хүлээлгезинде хожудап турарлар чокна ажылдаары көрдүнген. Ынчалзажок 22 бүдүрүлгелериниң үжү—Кызыл районнуң, Бай-Хаактың комбинаттары, «Чечек» фабрика чартык чыл планын күүсетпээн. Ооң аңгыда ниити планын күүсетседаа чамдык комбинаттар ачыдуза чедиреринің 3—4 хевирлериниң планнарын күүсетпейн турар. Ол ышкаш материал-техниктиг хандырылгада, чаа техниканы болгаш технологияны шингээдип алырында, касса чурумун сагыырында, кол фонд эгидилгезинде улуг четпестер бар.

Социалистиг өнчүнү камгалаар, камналга чурумун сагыыр, ажылдың шынарын бедидер дээш демисел министерствонуң бүдүрүлгелеринде ам-даа кошкак. Акша-хөреңгилерниң, материалдарның хөй дулагдалдарын Кызыл хоорайның, Чадаананың, Сарыг-Септиң, Ак-Довурактың, Бай-Тайганың, Самагалдайның комбинаттары, нормадан артык белен продукция тударын Шагаан-Арыгның, Ак-Довурактың, Хову-Аксының, Бай-Хаактың комбинаттары болдурган. Продукцияның ботүнези пландан ажып турар. Квитанция чок ажылдар кылыр, чагыгларны шынар чок, хуусаадан ажыргаш күүседир, материалдар артыын эллериңе чандырбас чоруктар ам-даа хөй.

Үстүнде илереттинген четпестер болза, районнарның, хоорайның амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң удуртукчулары, оларда партия, профвилел организациялары, инженер-техниктиг ажылдакчылар күш-ажылды шып организастаарынче, социалистиг чарыштың үрет-түңнелдиин болгаш дээштинин бедидериңче, эң кол үүл болур ажылдакчы бүрүзү-биле боттуг ажыл чорударынче чогуур кичээнгейни салбайн келгениниң түңнелинде болдунган дээрзин актив хуралы демдеглээн.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ЧССР-ДЕ ПАРЛААН

ПРАГА. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев баштаан совет партия-чазак делегациязының ЧССР-ге албан өзүзунуң найыралдыг аян-чоруунга турасиааган «Быжыг найырал» деп номну Прагада «Свобода» деп ном үндүрер чер парлап үндүрген.

Эш Л. И. Брежневтиң, ЧКП ТК-ның Чиңгине секретары, ЧССР-ниң Президентизи Г. Гусактың, чехословак эске-даа удуртукчуларының чугааларын, СЭКП-ниң болгаш ЧКП-ниң, ССРЭ-ниң болгаш ЧССР-ниң аразында акы-дуңма найыралды болгаш бүгү талалыг кады ажылдажылганы улам ыңай хөгжүдер дугайында кады кылган медеглелди, совет делегациянның Чехословакияга төөгүлүг аян-чоруунуң түңнелдерин долузу-биле үүлдүгзүүп көрген СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң болгаш ЧКП ТК-ның Президиумунуң доктаалдарын ук номда парлаан.

Хүндүлүг совет аалчыларны ЧССР-ниң ажылчы чоннарының чүректиң ханызындан уткуп ап турганын, Л. И. Брежневтиң совет шаңналдарны Г. Гусакка болгаш В. Билякка тыысканын көргүзүп турар хөй санныг фото-чуруктарны номда база парлаан.

Португалияда байдаал

ЛИССАБОН. (СЭТА). Республиканың президентизи генерал Рамалью Эанештиң чылдырганын өзүтаар Португалияның Революстуг төвүлелиниң дүрген чылдырган хуралы болган. Аңаа социалистиг партияның болгаш улуг чер эллериниң база хөрөнгитеннериниң эрге-ажыын намгалан турар социал-демократтыг төптүң барыын үзеледиг партиязының аразында чазак кереэзин үскениниң соонда чуртта байдалды чугаалашкан.

Революстуг төвүлелдиң хуралының соонда кандыг-даа дыңнадыгны парлаваан, хайгаракчыларның бодалдарын өзүтаар алырга, президентиниң чанында дээди төвүлекчи орган чаңгыс ай шиитпирни ажылдан кылбаан хире боон турар. Ынчангаш Португалияның чагырыкчы коалициязы чарылганындан чазактың чаа кризизи болурулуң айылы хевээр арткан. Португалияга парламентиниң чаа соңгулдары болур магат чок.

ЧУРТТУ ҮЛЕЖИР ПЛАННАРГА УДУР

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливанда байдалдың чидаглеңгени — империализмниң болгаш сионизмниң хоралакчы ажыл-чорудулгазының түңнели болур деп, Ливанның политиктиг өскү ажылдакчызы, премьер-министр чораан Рашид Караме медеглээн. Израиль-биле эвилелдежип, чуртту хүрээшажыр өзүзу-биле аңгы-аңгы үүрмек күрүпелер кылдыр хуваажырын оралдажып турар барының үзелдиг христиан, белүлгежиишкиннериң оралдажыышкынын ол буруу шаңкан. Чуртту хуваажырының планы болгаш иштики политиктиг кризисти хөрлээледип турары—араб чуруттарга үлуг айылды диргеллиреп турар деп, ол демдеглээн.

ФАШИСТ ЁЗУ-ЧУРУМ БУУРАП ТУРАР

Фашистиг өзү-чурумнуң буураашкыны уламчылап турарының дугайында дыңнадыглар Сантьягодан кээп турар. Шериг-агаар күштериниң командылакчызы албан-дужаалындан дүүгүткен генерал Густаво Ли чагырыкчы хунтаның составындан база үндүткеен. Ооң дараазындагы арыглаашкын үезинде улуг дужаалдыг 19 офиперни ажылындан дүүгүрген. Оларның орнунга «идегелдиг» кижилерни далаш-биле томуйлап турар.

Сөөлгү хүннериң болуушкуннары — Чилиниң амгы үеде таварышканы сан-хөө-экономика, социал болгаш политика талазы-биле кризисиниң түңнели боон турар. Ол чорук эрге-чагыргада фашистиг диктатураның кризизин улам ханылаткан. Пиночөттиң чепсектиг күштерге арыглаашкынын кылганы дээрге, аңаа таарышпас чоруктуң шериг кезектеринде тыптып кээп турары болур деп. Чилиниң Коммунистиг партиязының ТК-ның политкомиссиязының кежигүнү Орландо Мильис СЭТА-ның корреспондентизинге медеглээн.

Шериг-агаар күштерингe бедиг: албан-дужаалдарны эллеп турган офицерлер күүлеп-бастыр чоруктуң уламчылап турарынга таарышпайн турарын болгаш улусчу чаңгыс эп чазааның министри турган О. Летельерни болгаш өске-даа политиктиг ажылдакчыларны шаажылап олүрериңе хунтаның баштыңының киржилгелиниңе килеңнеп турган. Ол офицерлериниң сагыш-сеткилиниң байдалын шериг-агаар күштериниң командылакчызы генерал Ли Пиночетке хире-черге-биле дыңнадыр ужурга таварышкан. Ынчангаш Пиночет шеригге арыглаашкынны кылып эгелээн.

Бодунуң «өөрүнге» удур Пиночөттиң алган хемчегларын шериг кижилериниң ортузунга чигзиниишкинин болдурган. Фашистиг өзү-чурум чүгле солдаттарны эвес, харын офицерлерни болгаш генералдарны бастып-дорамчылаар боон турарын олар билип эгелээн.

Чилиде амгы кризис—чуртта диктатурага удуланмышкынның өзүп турарының хереченгизи. Террорну соксадырын, тудуп хорутдаан болгаш оорлап аппаргаң 2500 кижиниң хуу-салымының дугайында шынны дыңнадырын Чилиниң ажылчы чоннары негеп турар.

Оппозицияның сырый каттыжыышкыны массаларда быжыгып турар. Чилиниң бүгү чоннарының чаңгыс эвилелиниң хунтаны дүжүреринің үндезини боон турар. Коммунистер, янзы-бүрү патриоттуг күштериниң, чүнүң-даа мурнунда улусчу чаңгыс эп болгаш христиан демократтар партияларының чаңгыс эвилелиниң туржуп турар.

ПАРИЖ. (СЭТА). Чили хунтаны төөгүлүг эгелээн кризис дээрге, чүгле ооң кежигүннериниң аразында хуудда чөрүлдээлер эвес, а фашистиг хунтаның аразында хоочурап пептерээн аарыг болур деп «Юманите» солун бижээн.

Тайылбыр булуңу

АФГАНИСТАН ДЕМОКРАТТЫГ РЕСПУБЛИКА

Афганистан — төп Азияда күрүне. Өртемчейниң эң улуг дагларының — Гималайның, Каракормнуң, Кунлуньнуң болгаш Чөөн Гиндукушний биле Памириниң белдирлешкен чериндеп мурнуу-чөөн талада турул турар. Афганистан ССРЭ, Иран, Пакистан, Кыдат болгаш Индия-биле кызыгаарлажып чыдар. 655 муң дөрбелчин километр девискээрде 18 миллион ажыг кижи чурттап турар, оларның иштинден 9,5 миллион—афганнар, артканнары—таджиктер, узбектер, хазарейлер, гарймактар, туркменнер болгаш өскелер-даа.

Күрүненің найысылалы — Кабул, ында 740 муң хире кижи чурттап турар.

Афганистанда ажыктыг янзы-бүрү казымалдар хөй: хөмүр-даш, нефть, демир рудазы, хром, алдын, мөнгүн болгаш үнелиг даштар. Кабулдуң Национал музейинде тус чурттан тывылган казымал байлактарының 600 ажыг хевирлери делгеттинген.

Афган күрүве XVIII векте бактаап тургустунган. Боттарышың тергиделиңге ону чагырып алырын оралдажып келген колонизаторларның ыйышкынын афган чон барын бүдүн үүс чыл дургузунда ойтур шаап келген. Чүгле 1919 чылда англи интервентилерге удур чепсектиг демиселдиң түңнелинде Афганистан бодунуң тускай догунаар эргелерин тургузуп алган.

Афган күрүненің хамаарышпас чоруун хүлээп көрүп, ооң-биле найыралдыг харылзааларны туткан баштайгы чурт—аныяк Совет Россия болган. 1921 чылда найырал дугайында Керээниң чардынганы-биле холбаштыр Кабулче чоруткан өргүүделге, В. И. Ленин мынчаар бижээн: «...афган улустуң найыралы дугайында чаргаң баштайгы керээни Россия-биле керээ болган дээрзин демдеглээри биске аас-кежик-тир. Бистиң ак сеткилдиг күзеливис боттанган турарына болгаш ийи таланың улустарының чаагай чоруунга Россия Улуг Афган күрүненің бир дугаар өөнүү болуп, кезээде артар дээрзинге бүзүрээр бис». 1921 чылдың найырал дугайында Керээзинге немештир Аур Мухаммед Таракини соңгаан.

Апрель 27-де болган чепсектиг тура халыышкын болза демократтыг улусчу революцияның эгези болуп, Афганистанның төөгүүнге чаа үечаданы ажыдып турар дээрзин Афганистанның чаа удуртукчулары демдеглеп турар.

Мурнундагы өзү-чурумдан чаа эрге-чагыргага аар үүрге болгаш уржуктар дамчып келген. Чоннуң 80 ажыг хуузу ажылдан турар кодээ ажыл-агый чаңгыс черде шак турупкан. Ажыглад чер болгаш одар-белчиир 12,5 миллион хире гектар, ынчалзажок ооң чүгле 4,5 миллион гектарын болбаазырадып турар. Чер ажылында күш-ажылдың эргижирээн чепсектерин —андазынны, ыяш илиирни, хүүректи ажыглап турар. Көдээде ам-даа хевээр арткан феодал болгаш чартык феодал харылзаалар системазы кодээ ажыл-агыйның хөгжүүрүнге шаптыктап турар. Кол культура — кызыл-тас, ооң-биле кады кукурузаны, арбайны тарын өстүрүп турар. А мыйыстыг бода мал бажы база оожум өзүп турар.

Чурттуң үлетпүрү кошкак хөгжүделіг. 160 фабрика-завод бүдүрүлгелери болгаш электростанциялар бар, ында 30 муң хире ажылчыннар ажылдап турар. Ооң-биле кады 70 муң үүрмек ус-дарган бүдүрүлгелерде 200 муң хире кижи ажылдап турар.

Пөс-таавы кылыр улуг фабрикалар бар. ССРЭ-ниң дузазы-биле Кабулда металл болбаазырадып кылыр завод, Мазари-Шарифте химиктиг завод, Наглуда болгаш Дарунте ГЭС болгаш өске-даа чаа тудуглар туттунган.

Экономикада хөжүдаңган чорукту ажып эртер, хамаарышпас национал экономиканы тургузар, чуртту индустриализастаар болгаш чоннуң амыдыралының деңнелин өөдидер сорулга-биле «күш-ажылды тараачыннарның эрге-ажыктарынга дүүштүр черниң демократтыг реформазын боттандырары, кур черлерни шиңгээдип алыры, феодалдыг болгаш чартык феодалдыг харылзааларны узуткаары, планнаашкынны эртемге үндезилел база бойдустуң нурлавырларын ажыглаары дээш дээштиг контрольду боттандырып турган, экономиканга күрүне секторун быжыглаары, пинтилел амыдыралын демократчыдарын болгаш национал айтырын чеп шиитпирлээрин боттандырары, экономиканың, культурының болгаш идеологиниң янзы-бүрү талаларынга неоколониализмниң, империализмниң болгаш ооң хамаарылганың салдарын чок кылыры» чаа республика администрациязының баштайгы хемчеглериндe көрдүнген.

Бүгү-ниити, ыяш-ла, халас эге өөредилгени хандырарын, бижик билбес чорук-биле демиселди, чоннуң медицина хандырылгазының халас системазын тургузарын чаа эргечагырга чугула сорулгаларның саныга киирип турар.

Тайбың кожа-хелбээ дугаваашкынының принциптериниң үндезилел кана-даа каттышпазының тайбыңга ынакшылдыг тускайлаң политиказын, боттут болгаш идепкейлиг нейтралитти чорудары, долгандыр турар девискээрниң бүгү чурттары-биле чаагай кожа-хелбээ харылзааларны быжыглаары, соңгу үүгүле кожазы— Совет Эвилели-биле найыралдыг харылзааларны хөгжүдери АДР-ниң даштыкы политиказының кол угланышкынары ол дээрзин чарлаан, Афганистан Демократтыг Республиканы Совет чазактың бир дугаарында хүлээп көргенин афган улус улуг кодураججүшкүн-биле хүлээп алган. ССРЭ-биле АДР-ниң аразында быжыг найыралдың белгаан үре-түңнелдиг бүгү талалыг кады ажылдажылганың харылзаалары деп эргенин, чаагай коңха-хелбээ чоруктуң, национал суверенитетти хүндүлеп көөрүнүң болгаш бот-боттарының иштики херектериниче холгаарлашпазының принциптериниң үндезилел хөгжөн база быжыглаттынган турар дээрзинге бүзүрел Л. И. Брежневтиң болгаш А. Н. Косыгинниң, Н. М. Таракиниң адынга чоруткан телеграммазында илергейлеттинген. Афган болгаш совет улустарының аразында чаагай кожа-хелбээ чоруктуң болгаш найыралдың харылзаалары улам быжыгар база янзы-бүрү талаларга үре-түңнелдиг кады ажылда-кылга ийи чурттуң улустарының болгаш бүгү-ниити тайбың-ның эрге-ажыктарынга улам ыяй хөгжүлдеин алыр дээрзинге ынаныжын харыы телеграммазында Н. М. Тараки илергейлээн.

Афган улус бөгүн бодунуң чаартылгазының үезин чурттап эртип турар. Чуртка социал-экономиктиг чаартылгалар программазын амыдыралта боттандырарынга олар бүрүн бүзүреллиглер. Дешилгеже оруктан боттарының шимчээшкининге шыны өөпүктериниң, хамыктың мурнунда Совет Эвилелиниң болгаш социализмниң өске-даа чурттарының ак сеткилдиг дузазынга олар даянын болгулар.

М. МИРОНОВ.

ЧУРУКЧУЛАР КӨДЭЭДЕ

Тыванын Чурукчулар эвилелиниң баштаар черинин планында көрдүнгенин ёзугаар СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Көдээниң чонунуң культура хандырылгазын улам ынай эжижидер хемчеглер дугайында» доктаалынга холбаштыр Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик болгаш Улуг-Хем районнарының көдээ черлериниче болүк чурукчулар көжүп чоруур чурук делгелгелиг июль 21-де аъттанышканнар.

Көжүп чоруур чурук делгелгезинде оп беш авторларның чураан үжеп ажыг чуруктарын көдээниң ажыл-ишчилеринге сонуургадыг көргүзер болгаш уран чуруларга дугайында лекция, беседаларны база номчуп таныштырарлар.

Болүк чурукчуларны Тываның чурукчулар Эвилелиниң баштаар черинин кежигүү, ССРЭ-ниң чурукчулар Эвилелиниң ревизия комиссиязының кежигүү Юрий Деев баштаан болгаш аныяк чурукчулар, чазаныкчылар: Владимир Ховалыг, Эрес-ол Байынды, Дондук Дойбухаа база РСФСР-ниң Чурукчулар эвилелиндеш бистин республикада аалдап келген чурукчулар Владимир Жабский, Наталья Сахарова олар киржип чоруур.

Үстүнде адаттынган болүк чурукчулар көдээ ишчилери-биле ужуражылгазын эртирбишаан, бистиң барыын районнарывыстың көдээ ажыл-агыйының мурдакчы кижилериниң портреттерин чуруп, бойдус пейзажын болгаш аңаа кылган өске-даа чогаадыкчы композицияларын чонга бараалгадып көргүзерлер.

Июль 24-те Бай-Тайга районнуң Шуй, Бай-Тал суурларының чурттакчыларынга чураан чуруктар делгелгезин көргүзүп бараалгаткан болгаш июль 30-ге чедир Кызыл-Даг суурнуң чурттакчы чону-биле ужуражырлар. Болүк чурукчулар август 10-га чедир үстүнде аңаал районнарының көдээ черде чурттакчыларынга 10 ажыг ужуражылгаларны эрттирер.

И. САЛЧАК.

Тываның Чурукчулар эвилелиниң баштаар черинин даргазы.

ЕНИСЕЙНИҢ ОРТУЛУКТАРЫНДА

Муц чыгыы краснояржылар Енисейде Пашенный ортулукта туткан ийи улуг бажынче көжүп киргеш, «ортулукчулар» апарган. Красноярск хоорайны суг, электроэнергия-биле хандырып турар күүлүг хем, ам болдунуң ортулуктарын краснояржыларга бараалгадын эгелээн.

Ортулук чаа микрорайоннуң тудуг шөлү апарган. Ону эрик-биле тудуштурган чалдар-биле хапапенльдер, демир хоолайлар, манза, бетон чүдүрген машиналар үзүктелиишкин чок шуужүп турар. Тудуг материалдары чүдүргеп теплоходтар ортулукка база кээр. Ортулукка 9—16 каът бажыңнар удавас ону хевир киирип, бедиш үнер.

— Енисейниң кашпалдалчак черинде 30 километр шөлүн чоруткан Красноярск хоорайның чоогунда тудуг тудар хоетуг девискээр болдуунда артпаан — деп, бажың тудар № 1 комбинаттың начальниги Г. Заплетин чугаалады. — А ортулуктарны архитекторларның болгаш тудугжуларның сонуургай берген чылдагааны чер чогунда эвес, оларны чурттакчылыг болдулары—хоорайны чараш, онзагай хевир киирер.

Енисейниң Красноярск чоогунда он хире улуг ортулуктар бар. Оларны мооң муриунда түгле туристер «эзлеп» турган, Туристи одагларның чырыын электроканакчыларның оттары баскан. Тудугжулар ортулуктарны дыштанылганың таарымчалыг зонаны кылдыр дерип турар. Бирээзинде дыштанылга парыгы чаптылар, пляжтарны кылып эгелээн, өскезинде спорт комплексининиң тудуу калбарган. Стадионнуң төгерии суг кырында эштип чоруур аажок улуг хеме-ле. Ооң үзүнда краннарның суургалары дүүдүүштелген: беш муң көрүкчүлерни хүлээп алыр Спорт ордузунуң тудуунуң күш-ажылчылары ол. Кино залдарын, кафелерни, ургларның демир-орууп, ДОСААФ-тың далайжылар школазын дээш онон объектилерни Енисейниң ортулуктарына тударын көрген.

Ооң мурнунда ортулуктарны дажаан суг алгаш баар турган. Хемге сугнуң деңнелин ам Красноярск ГЭС таарыштырып турар. Пашенный ортулукта хоорай-биле харылзажырынга эштиг кылдыр чаа көвүрүгнү тудуп турар.

Красноярск хоорайның тургустунганындан бээр август айда 350 чылы болур. «Воевода Андрей Дубенской эдерткен улустары-биле кады Енисей хемниң эриинде бедик, чараш черни шилип алган» деп хоорайның төрүттүгениниң дугайында шаандагы чыл демдеглелинде бижип турар. Бойдустуң бо чараш чери бөгүн үүдүн-даа каас-чараш апарган. Хоорайның чаа кварталдары хемче хүн караанга кылаңнаан соңгалары-биле бакылап турар. Соолгу он чылдың дургузунда хоорайның чуртталга фондузу ийи катап өскен, чеди миллион дөрбелчин метр боон турар. Хемниң эриктерин гранит даштар аян киргген. Ортулуктар база оон дорадавас апаар.

Л. ЕРМАКОВА,
А. ШИГЛЕНКО,
СЭТА-ның корр.

Красноярск.

ОЛИМПИЙЖИ КУРЬЕР

МОСКВА. «Олимпиада-80»-ге белеткел Москвада хүн келген тудум улам калбарып турар. Лужники чоогунда универсалдыг спорт залының тудуунун хевири.

А. КОВТУННУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Сураглыг америк чогаалчы Джек Лондон 1876—1916 чылдарда чурттап, ажылдап, чогаадып чораан. Джек Лондоннуң ады делегей литературазында бир өскү черни эзлеп турар.

Ол бодунуң чогаалдарында буржуаз ниитилелдиң чазый-чилби чорукту алгаар моралын сойгалап, кижилерни хей-аът киирип, күштелдириптер эп-найыралды болгаш эрес-маадыр чорукту алгап чораан.

Джек Лондоннуң бижээн түүлдериниң хей кезии ооң чурттап эрткен амыдыралындан алдынган. Боду ядыы өг-бүлеге төрүттүнген болгаш 14 хардан-на аар-берге күш-ажылдың «дузун» амзап эгелээн.

XIX векти төнчүзүнде Аляскаже шуужупкан алдын тывыкчыларының аразында Джек Лондон база чораан.

Соңгу чүктүң кадыг-дошкун бойдузу-биле демисешкен эрес-дидим кижилер-биле ужуражыышкыннар Д. Лондонга хей болгаш солун материалды берген. Ооң соңгу чүк темазынга бижээн рассказтары болгаш тоожулары ону делегейге алдаржыткан. Ол-ла тематикага «Өгбелериң ыйгызы», «Ак-Азыг» деп дириг амытаннар дугайында ийи тоожулары база хамааржыр.

«Ак-Азыг» 1906 чылда бижиттинген. Бо тоожуда Джек Лондон берүлер-биле каттышкаш, черлиишкин берген ыс ыттың оглу Ак-Азыг дугайын ханы ынакшыл-биле болгаш билдилии-биле бижээн. Бөрү оглунуң амыдыралы-биле холбашкан кижилерниң эки-багай чаңчылын сойгалааны база кончуг солун. Ынчангаш «Ак-Азыг» деп тоожудан үзүндүлерни парлаар-дыр бис.

АГЛААШКЫН

Доштуг хемниң кыдыын дургаар шивилиг карангы арыг дүвдүе берген турган. Чоокта болган хат ыяштардан ак хыраларны дүжүр шаап каапкан болгаш имир чоокшулап олурда, кара ыяштарның дүрүүнчүү дам барып, бот-боттарынче үзейжи берген тургулаан. Долгандыр шыпшып. Амыдыралдың шимчээшкини чок бо булуң соок болгаш ээн. Даштан кылган хөрээжен кижи баштыг арзылан хүүмүрүү ышкаш хөг чок, кызыран соок, кажыдалдан-даа коргунчуг катыы маңаа дыңналгылаар. Ол болза амыдырад дээш демиселдиң дуза чогун көргеш, делегейниң кырында тергиндээн кезээ-моңгениң угааны каттырып турары ол. Бо дээрге Соңгу чүктүң черлик, өзээнге киир доштады берген ээн чери-дир.

Ынчалзажок бир-ле дириг чүве аңаа удур кыйгы салып, демисежип, шимчеп чораан. Ол доңган хемнеп шанактыг ыттар шуужүп бар чыткан. Оларның тыныштары доштадып, седбегер дүктери хыраланган. Ыттар хөм колунчиримниг. Оларның сөөртүп чоруур шанаанче база-ла хөм дыңнар шөйүлген. Чоон хадын хыртыңындан кылган шанак бүгү дурту-биле хар кырында чыдышкан, түгле мурнуу бажын харже кадалбазын дээш хертейти ээп каан. Шанак кырында так бызыглап каан узун шөйбек хааржак бар. Хааржактан аңгы идикхеп, балды, хөнек, наш дээш чүвелер-ле бар, ынчалза-даа шанактың хей кезиниң эзлепкен ол хааржак каракка бирле дугаар көскүр.

Ыттарның мурнунда калбак хаактыг кижи пат боорде кылаштап чораан. Шанактың соондан база бирээ базып орган. Үш дугаар кижи шанакта хааржак иштинде чыткан. Чер кырының амыдыралы аңаа ам кандыг-даа хамаан чок. Түгле дээрге Соңгу чүктү ажып шыдавайн ооң бастырганы ол: демисежир, шимчээр харык ында ам чок. Соңгу чүк шимчээшкинге ынак эвес. Шимчээшкин дээрге-ле амыдырал-дыр, а амыдыралды Соңгу чүк базарын бодаар, ынчангаш бүгү-ле шимчеп чоруур чүвелерни доктаадырын кызар. Ол—сугнуң далайже маңын доктаадыр дээш доңуруптар, ыяштарның чулуун соруп кааптарга оларның күчүлүг чүректери доштадыр доңа бээр. Эң ылангыя кижиниң хеделин Соңгу чүк кедергей каржы сыгыксаар, түгле дээрге кижи амытан ышкаш

ходер чүве делегейде чок, барза-барза шимчээр чүве чок кылыр дээн ооң күзелинге даады удурланыр.

Ындыг турбуже, шанактың соо-мурнунда аңаа чагыртпаан коргуш чок ийи кижи чоруп органнар. Олар ам-даа амыдыралындан чарылбаан. Оларның хептерин чылыг дуктуг алгылардан болгаш чымчады эттеп каан хөмден кылган. Кирбиктери, чаактары, эриннери хыраалай берген. ынчангаш арыннары көзүлбес. Көөрге, бир-де аза орапындан келген четкерлер дег. Херек кырында олар четкерлер эвес, ыыт чок ыжаныышкынын болгаш кажыдалдың чуртунче шургуп кирген, космос делгеми дег, ээн, хоозургай бо күчүтен делегей-биле демисежир деп семей берген, бичии, кошкак кижилер-дир. Кылаштаарынга херек күжүн халас чарыгдавас дээш, ыыт чок чоруп органнар. Барык эскертиниң турар шыпшып оларны бүргеп алган. Водолаттың магабодунче терең сугнуң базышкыны дег, оларның мээ-медерелиниче шыпшып сы базып чораан. Ооң кижиге дээжи кызыгаар чогу-биле, чайдадып шыдаттынмазы-биле коргунчуг. Оларның угаан-медерелиниң эң-ле чажыт черлериге чедип, кижи бүрүзүнүң бодун тоглунар, бодун үнелээр шынарларын кинограттың чулуу дег сы тудуп, түге-даа күш четпес, чогелчиг, өлүр тынныт амытаннар-дыр силер деп чүвени шыпшып оларга үргүлчү сагындырып чораан.

Бир шак, ийи шак эрткен. Кыска, булургей хүннүң кошкак чырыы өжүп чорда, ыракта берүлериниң улааны шыпшыны үренкен. Улуушкун баштай кончуг дүрген өрү көдүрүлгеш, эң бедик нотага четкен. Бичии-даа кошкавайн, аңаа кезек када сиригайның доктааган соонда, чоорту өжүп бады баргап. Аштың ужурундан дерзии калчаараашкын ында дыңналбаан болза, ону өлүп чыдар кижиниң кыскызы дей-даа болуп-ла.

Мурнунда чораан кижи хая көрүүп келгеш, соонда сөөртүнүп чораан кижиниң карактарынче көрген. Улуушкун шыпшыңны база патап, ине дег, деже идишкен. Үнүүн үүн тодарадыр дээш дыңнаалал турупкаанар. Улуушкун оларның эртап келген оруунун уундан дыңналыр болган. Аңаа харыы кылдыр, бо удаада, солагай талазындан база улуушкун дыңналып келген.

— Олар бистиң сүрүн чоруулары ол-дур, Билл—деп, мурнунда кижи чугаалаан. Ооң үнү киргирээш болгаш кенгиргей, пат боорда дыңналыр.

— Оларның чижи чок-тур. Бо каш хонук иштинде чаңгыс-даа кодан изи көрбедим—деп, эжи харылаан.

Минута бүрүзүнде-ле улуушкун ол-бо таладан дыңналып чораан. Карангылаары билек, ыттарын эрикче тыныткаш, одагланып алганнар. Өлген кижиниң хааржаа сандай-даа, стол-даа ооруп чораан. Одагның өске талазында ыттар ырланчып, хыйланчып турза-даа, карангыже баарындан коргуп турганнар.

— Болардың чоп кончуг отче сыңныгын турары ол?—деп, Билл айтырган.

Доштуг хөөрээн отка тип каар дээш, хөкшейин олуруп алган Генри ыыт чок бажын согаш кылган. Чемненир дээш хааржак кырынга олуруп алгаш, ам кээп чугаалаган:

— Тывын камгалан турарлары ол-дур ийин. Одатта оларны чемгерип каар, өскээр баар болза боттары чемиш аңаар деп чүвени билир болбазыкпе. Ыттарны мегелеп шыдавас сен.

— Оларның угаанынга хоомайзынганыны бир дугаар көрүп тур мен.

— Генри, ыттарны чемгерип турумда аразында кайы хире тутчуп турганын эскербедиң бе?—деп, Билл чочак-тараларын дайнавышаан, эжиндеп айтырган.

— Шынан-ла, кажангызындал-даа артык болду.

— Ыттарывыс каш ийик, Генри?

— Алды.

— Ийе, харын... —сөстерн дээштир болуун дээш Билл соксаш кылынган.— Мен база одарны алды дээр мен. Шоодайдан алды балык алгаш, ыт бүрүзүнге бердим. Бир ытка чедишпейн барды.

— Шын эвес санаан-дыр сен.

— Бистиң ыттарывыс алды, —деп, Билл каташтаан.— Алды балык ап алдым. Чаңгыс-Кулакка балык четпейн барды. Шоодайдан база балык ушпуп алдым.

— Бистиң ыттарывыс чүгле алды — деп, Генри шугулдаан.

— Генри, шуптуду ыттар болган дивейн-дир мен, а чүгле чеди амытанга балык бердим.

Генри дайнаныгын соксаткаш, одаг мыдында ыттарын санап көргеш.

— Алды-ла чүве-дир—дээн.

— Чеди дугаары маңнап чоруп барды, мен көрдүм—деп, Билл чугаалаан.— Чеди болду.

Генри эжинче көргеш көргеш, чугаалаан:

— Дүрген-ле чедип алган болдуусса.

— Чүге ынча дээрин ол?

— Бо ап чоруур чүгүүс ужун угаанынга үш-удурум чүве киреп апарган-дыр.

— Мен баштай база ынчап бодадым—деп, Билл шыңгыы харылаан.

— Ол маңнап чоруп баары билек, харда истерин көрдүм. Ыттарны санап көөрүмге алды болду, Истери бо-дур. Көөр сен бе? Бээр кел, көргүзейн.

Генри харылавайн, дайнанып орган. Чочак-тараларын изиг кофе-биле кады чипкеш, чеди-биле аксын чоткаш, чугаалаан:

— Сээдин-биле алырга, ол... Кударанчыг шөйүн улуушкун ону үзе киришкен. Ыыт чок дыңнаалап ора, аткаар карангыже салаазын сортайткаш, демги чугаазын төвдүрген:

— оортан алчы бе?

Билл бажын согаш кылган.

— Канчаар-даа бодаарга, ооң аңы чүү дээрил. Ыттарның канчаар туткуланып турганын бодуң дыңнадың чоп.

(Уланчылыг).

ДЖЕК ЛОНДОН

АК-АЗЫГ

(Тоожудан үзүндүлер)

Ак халаттыг кижилерге

ЧОВАНГЫР КИЖИ

Чаа-Хөлдүң туберкулёз санаториинге каш чыл улай эмнедип, кадымны эжиждип ап келдим. Улуг эмнелге коллективинде ажылдап турар кижилериниң эрге-дужаал талазы-биле эң-не бичеин, эмнелге санитарказы, назын талазы-биле база аныяк Татьяна Лопсановна Чадамба дээрзинге мээң болумнуң, өске өөрүмүн-даа өөрүн четтиргениисти солун дамчыштыр илергейлеп тур бис.

Аарыг кижилерге сагыш човангыр, эштиг, эолдек Татьяна районнардан келгеш, сегээш чаңган кижилер «четтирдим» деп чугаалаан, ооң-биле байырлажып чаңып турарлар. Татьяна Лопсановна бодунуң билиин болгаш ажылга мергежилин бедидип алыры-биле медицинаның кандыг-бир черинге өөренип киреп көзеп чоруур. Ооң ол күзели боттанырын бистер база күзеп турар бис.

М. ДОНГУР-ООЛ,
пенсионер.

Улуг-Хем район.

МАГАЛЫГ-ДЫР

Мен хоочураан аар аарыгга таварыщкаш, Кызылдың эмнелгезинге дерт ай эмнеткеш, ам Башкир АССР-ниң Белебеевск районда Глуховск дээр санаторийде эмнедиптдаа, дыштанып-даа тур мен.

Бир эвес мен дораан эмчиге кирген турган болзумза, мынчаар хинчектенмес турган ийик мен. Москва, Киев, Омск, Одесса, Уфа, Иркутск, Абакан болгаш өске-даа черлерден келген өөрүм-биле кады эки тур мен.

Силерниң солуннуу дамчыштыр эмчилерге, «ак халаттыг кижилерге» улуг өөрүп четтиргенимни илергелээр-дир мен.

С. МОКУРАШ.

Мергелдейге чагаа

КОСТЮМУМ КАЙДАЛ?

Бистиң Ак-Тал суурда Хову-Аксының амыдырал хандырылга комбинадының химчисткага дужаар хеп хүлээп алыр пунктузу бар, Мерген Мергенович. Мен ук салбырга 1977 чылдың сентябрь айда костюм дужааган мен. Дужааган хеним арыг-силиг кылдыр аштаттынар чүве кайда боор, олчаан чидип барган.

Мен бо кыжын Хову-Аксының амыдырал хандырылга комбинадынга аштадып каан костюмумну айтырып кашдаа чордум. Директору мээң квитанциямның дугаарын барган санымда бижип алыр болза-даа, дараазында көзримге, костюм-даа чок боор, квитанцияның дугаарын база катап бижип аар. Мындыг төнмес-батпас элдеп байдалга таварыштым.

Комбинатка июнь айда база бир четтим. Меңээ 52 размерлиг, көңгүс өске хөлбегер хөректээш көргүстү. Мээң дужаагай костюмум 44 размерлиг болгай, өске кижи хевин чоор мен.

Ак-Талда хүлээп алыр пункт эргелекчизи «чүпү-даа билбес мен» дээр-дир. Ам кымдан айтырар мен?

А. МААДЫР-ООЛ.

А. Монгуштуң «БОЛЧАГДА» деп чуруу.

Агаар

Бөгүн республикага эдир булуттаар, чамдык черлерге чаъс чаар, диңмирээр. Барыын түк угланыышкынны хаттың дүргени, секундада 6—11 метр чедер. Агаарның температураза 30—35, чамдык районнарга 20—25 градус чылыр.

Кызылга аяс хүн болур. Хат кошкак. Агаар хүндүс 32—34 градус чылыр.

ТВ

ИЮЛЬ 29-ТА

БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

10.00—«Ye». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—«Буратино делгелгези».
11.25—«Силерге, ада-иелер».
11.55—«Эртенги почта». Музыкалыг программа.
12.25—«Советтер болгаш амыдырал».
12.55—Ургларга фильм: «Бирги чалгыглар». Уран-чечен фильм.
14.05—«Кижи. Чер. Октаргай». Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы В. И. Севастьянов эрттирер.
14.50—А. Лядов—орус улустуң сес ырыы. Төп телевидениениң орус улустуң хогжум херекседдериниң оркестри күүседир. Дирижёру — Н. Некрасов.
15.05—«Колхозтар колхозу». Документалдыг фильм.
15.55—«Жалейка» деп ансамбль ойнаар.
16.20—«Кадыкшыл». Эртемнептерелдиг программаны эмчи Ю. В. Белянчикова эрттирер.
17.05—«Спортлото» тиражы.
17.15—«Правда» солунуң политиктиг тайылбырлакчызы Ю. А. Жуковтуң делегей темазынга беседазы.
18.05—«Дириг амытаннар делегейинде». Журналист В. М. Песков дамчыдылганы эрттирер.
19.05—«Ыры-78».
19.30—Медээлер.
19.45—«9-ку студия». В. С. Зорин эрттирер. СЭКП ТК-ның Делегей калдзиниң эргелекчизиниң бирги оралакчызы В. В. Загладин, СЭКП ТК-ның консультантылар бөлүүнүң килдзиниң удуртукчузу Н. В. Шишлин олар дамчыдылага киржир.
20.45—Аныяктарның болгаш студентилериниң Гаванага VI Бүгү-делегей фестивалының ажыдыышкыны.
22.30—«Ye». Информастыг программа.
23.00—01.10— Аныяктарның болгаш студентилериниң VI Бүгү-делегей фестивалының киржикчилериниң спортчу байырлалы болгаш концерти. Гаванадан дамчыдылга. Түнелинде — медээлер.

ЧАА КИНО

ПОСЛЕДНИЙ ГОД БЕРКУТА

«БЕРКУТТУҢ СӨӨЛГҮ ЧЫЛЫ»

Хакас чогаалчы Н. Доможаковтуң «Ырак даңда» деп романын ёзугаар тургускан «Беркуттуң сөөлгү чылы» деп өңнүг калбак экранныг чаа кино республиканың кинофикациязынга удавас үнүп эгелээр.

Редактор
В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ИЮЛЬ 29-ТА

«НАНЫРАЛ»: «Ойнаарак» 10.00, 11.50, 13.40, 15.30, 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ава» 9.30, 11.20, 13.10 шактарда. «Малиновкага куда» 15.00, 17.00, 19.00, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сүнезиниңи алдын акшалары» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Пар негеттиниң турар» 15.00 шакта. «Хуу-салымның белээ» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Интерьерде өг-бүле портреди» 17.00, 20.00 шактарда.

Кызылдың автоорук техникуму

1978—1979 өөредилге чылында дараазында мергежилдерге сес болгаш он класс доосканнарны өөредирив-биле чалап тур.

Хүндүсү өөредилгеге:

Автомобиль оруктарын тудары болгаш ажылдаары.

Орун машиналары болгаш дериг-херекседдери.

Үлетпүр болгаш чурттарга тудуу.

Топография.

Бот-өөредилгеге:

Автомобиль оруктарын тудары болгаш ажылдаары.

Орук машиналары болгаш дериг-херекседдери.

Автомобильдерниң техниктиг хыналдазы болгаш септелгеи.

Хүндүсү болгаш бот-өөредилге салбырларына өөренирлер дараазында экзаменнерни дужаар: сес класс доосканнар математикага (аас-биле), орус дылга (диктант). 10 класс доосканнар математикага (аас-биле), орус дылга болгаш литературага (сочинение).

Национал школаның программа хемчээлинге он класс доосканнар кижилер сочинение орнунга наложение азы диктант бижип болур.

Директорнуң адынга киирер билдириишкинни боду эксээр азы почта дамчыштыр чорудуп болур. Аңаа кожар түүлдер болза: билиниң дугайында документ (боду-биле), № 286 хевирлиг эмчи шынзылгазы, 3×4 см хемчээлдиг 4 фото-чурук, будурулгелер, колхозтар, совхозтар, организациялар өөредип чоруткан кижилер чаңгыс аай хевирлиг шынзылга бижиннин, күш-ажыл дептериндеи ушта бижидилгени (ону кадрлар килдзи азы будурулгелер удуртукчулары бүзүреткен турар болгаш бо негелде 2 чылдан эвээш эвес ажыл стажтыг кижилерге хамааржыр), паспортун азы төрүттүнгенинин дугайында хереченлерди, шериг биледин азы келдириишкин бижиин техникумга келгеш дужаар.

ТЕХНИКУМНУҢ АДРЕЗИ: КЫЗЫЛ ХООРАЙ, ПРОМЫШЛЕННАЯ КУДУМЧУ. ЗУ, 71, ТЕЛЕФОНУ: 2-48-38.

САДЫП АЛЫКЧЫЛАРНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

Кызылдың аъш-чем магазиниериниң садыгларында чаа дүжүттүг яблоктары элбээ-биле кирген. 1 килограммның өртээ—1 рубль 20 көпеек.

Яблоктар — үнелиг болгаш амданныг, кадыкшылга улуг ужур-дузалыг продукт.

Яблоктарның хоолудуу улуг, ында углеводтар, органиктиг кислоталар, минералдыг дустар, белок болгаш организмге эргежок чугула өске-даа будүмелдер хөй.

Яблоктарда — С, РР витаминнер, каротин хөй. Яблок — кижиниң чиген чемин организмиин эки шиңгээдип алырына дузалаар, чем хайыылдырар бестериин ажыл-чорудулгазын эжижидер, чем хайыылдырар чорудуушкунун кол таарыштырыкчызы. Оларның ургларга ажык-дузазы улуг.

Яблоктарны аңаа чиириндеи аңгыда олардан варенье-лерни, повидлоларны, компоттарны хайындырар, өске-даа чемнерни кылып ап болур. Оларның чамдыктарын канчаар кылырын силерге сумеледивис:

ЯБЛОКТАР ЗАПЕКАНКАЗЫ

Карттап, аштааш, чугаладыр кеаин каан яблоктарны ак-саржаг-биле чаап каан сковородканың кырынга дески кылдыр чада салыр, ооң кырынче чигир сировун кудер. Чугалады кескен яблоктарны ооң кырынга чада салгаш, ак-саржаг, чигир сировун кудар, ооң соонда духовкага азы печкага быжырар. Шала чылыг турда чиирге амданы төргиин эки. 600 г яблокка 60 г ак-саржаг, 60 г чигир сирову немээр.

ЯБЛОК ОЛАДЬЯЗЫ

Далганны хоюг кылдыр ажыдар. Ажыдыышкыны четчи бээрге аңаа үүрмектей кескен яблоктарны болгаш чуурга белогун немээр. Оладьяны ийи талазындан быжырар. Ары чигири-биле холуп чиирге эки.

Бир порцияга 75 грамм далган, 75 грамм сүт, 3 грамм ажыды, 5 грамм чигир, 50 грамм яблоко, 1—2 чуурга, 30 грамм ары-чигири холуур. Дусту өйүн эрттирбес.

КАПУСТАДАН БОЛГАШ ЯБЛОКОДАН САЛАТ

75 грамм капуста, 50 грамм яблоко, 2 шопулак сметана, 1 шопулак чигир херек. Лимонну немеп болур.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң ораалаачыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал килдзиниң 2-37-13, пропаганда килдзиниң 2-31-75, культура килдзиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдзиниң 2-21-47, үлетпүр килдзиниң 2-22-64, чаъс килдзиниң 2-41-27, информация база совет тургузуут килдистериниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтериниң 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг № 2156.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1).

ТС—01227